БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. АВГУСТ 5 ПЯТНИЦА № 182 (4666).

Өртээ 20 көп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Тайбың камгалалының совет Комитединиң президиумунда (1 арын).

Далай транспортчуларын шаннааны (1 арын).

Гектар бүрүзүнден он центнер тарааны күрүнеге (1 арын).

Сиген белеткелинин темпизин хүн бүрү бедидер (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: Н. Тембрек.— Кадрлар-биле ажыл—партийжи удуртулгада кол чүүл (2 арын).

П. Пирлей.— Чедишкиннерни быжыглаал (2 арын).

С. Маады.— Тудугда чаа материалдар (2 арын).

В. Мирошников.— Чеди шактыг ажыл хүнүнде (3 арын).

А. Нугуурак.— Миллионер колхоз — «Совет Тывада» (3 арын).

С. Араптан.— Тудуг талазы-биле мурнакчыларга деннежир (3 арын).

Айыыл чок чорук Чөвүлелинге Гананың чагаазы (4 арын).

«Бистер бельги шериглерниң чоруй баарын күзеп турар бис» (4 арын).

Нигер—Африкада хамаарышпас чаа күрүне (4 арын).

«Авги» солунга Рауль Кастронуң медеглели (4 арын).

Алжирде кадыг-дошкун тулчуушкуннар (4 арын).

ПКАП ТК-ның болгаш ПУР-нуң чазааның доктаалы (4 арын).

АТСК-ның волейболистери — чурттуң чемпионнары (4 арын).

АНЫЯКТАРНЫ КҮШ-АЖЫЛГА ДАДЫКТЫРАР

Совет улуска, совет кижилерге ажыктыг күш-ажылды кылып, дадытып мергежээн аныяктарның дээди эртем чедип алырынга бүгү оруктар ажык, делгем. Чижекке бо чылын тудуг институдунче хаптар деп турар «Тыва даг-дүгү» тудугнуң аныяк ажылчыны Т. Оержаңты, ол-ла улуг тулугда тудуг талазы-биле янзы-бүрү түскэй эртемнерлиг апарган, бүдүрүлгениң мурнакчылары мурнунда Суг-Хөл, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның Суг-Аксы, Тээли, Самагалдай ортумак школларын доосулаан Х. Донгакты, О. Байыр-оолду, Э. Шыырапты, К. Семиспейин, Д. Чыргалаңны, М. Шаринниң болгаш өскелерни-даа адаарга четчир.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүдүрүлгеде ажылдап, ниитилелге ажыктыг материалдыг үнелиг түүл-рни бүдүрүп кылып турар аныяктарның бүдүрүлгеден чартыкпайн эртем-сургуул чедип алырынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. Ынчангаш совет аныяктарның, ыланғыя Тываның ажыл-ишчи аныяк өскениниң иштинде бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, заочный өредилге-биле чедишкиннинг өренип турарлар сөөлгү чылдарда көвүдөөн. Ажылдавышаан өренири берге-ле, харын.' Ынчалза-даа боду туруштуг болгаш өредилге дээш карак кызыл болур болза чедишкиннинг заочно өренип болур. Ол болза совет ол, кыстың бөзулуг мөзү-шынарлары болгай. Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң сүт-баразы фермазында саанчылай берген, онгу классты доосхан Лопсан Зинаның чедишкиннери улуг. Аныяк саанчы ол кыс ам Кызылдың педагогика институдунуң ушку курузунда өренип турар. Бо чылын Зина бир саар инектен-не 2000 кг сүтү саап алырын үлөөнген. Амгы үеде ол кыстың алган социалистиг үлөөлгези-даа, дээди өредилге черинде өредилгезидаа чедишкиннинг боттанып турар.

Ынчанмыже чамдык ажыл-агый черлериниң, колхозтарның, совхозтарның база бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары школа доосхаш, бүдүрүлгеге ажылдаарын күзөөн оолдар, кыстарга таарымчалыг байдалдарны, чылыг партийжи үлөөп алышкыннарны кылбайн турар ийикпе азы харын оларны шуут сонуургавас фактарымдалар бар. Чижекке Тывының аар үлетпүрүнүң өге-суурунуң бирээзи—«Тыва кобальт» тудуунуң тудуг эргелелин, ында партия организациязын айтып болур. Ол комбинатта онгу класс доосхаш, ажылдап турарлар барык чок. Амгы үеде бүдүрүлгеде тудуг ажылы калбак хемчээл-биле чоруп турар. Анда күш-ажылга тура-соруктуг, дидим-чүреккир аныяктар канчап киржип болбазыл? Ынчаргa ол комбинаттың келир үезинде ажылдаар аныяктарны амдыгаастан чүге белеткеп өредип ап болбазыл.

Бо хүннерде чурттуң дээди өредилге черлеринге өренирин күзөөн, холунда аттестаттыг оолдар, кыстар дээди өредилге черлериче киреринiң экзаменнерин дужаап өгелей бергеннер. Оларның хой нуруузу экзаменнерни чедишкиннинг дужаап, дээди өредилге черлеринге өренир эргени чаалап алырлар.

Ажыл-ишчи өрес-дидим аныяктарның кыптыгып турар энергиязын, эртем-билиглерин бистиң колхозтарывыстың, совхозтарывыстың бригадаларында, фермаларында, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң цехтеринде солун болгаш чогаадыкчы, ажык-дузалыг улуг үүле манап турар. Ол болза алызында кедилиг болгаш аас-кежиктиг орук болгай. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйга, бүдүрүлге черлеринге ажылдаары-биле келир ол аныяктарны чер-черде партия, совет, профэвилел организациялары чылыг үлөөп ап, амдызында ажыл-даа, амыдырал-даа талазы-биле дуржулга чок ол аныяктарга бүгү таланың дузаламчы-деткимчезин көргүзер ужурлуг.

Аныяк хып дээн чалыы назынның үезинде оолдар, кыстар! Үргүлчү бир-ле солун, онза ажыктыг чүвени кылырынга соруктуг каталаттынмас чалыы назынынарны совет кижилериниң өзүп турар культурлуг болгаш материалдыг негелделерин хандырарынга болгаш материалдыг бүгү чүвени бүдүрүп турар колхоз-совхозтарга, үлетпүр болгаш бүдүрүлге черлеринге төлептиг ажылдаарынга берицер. Ол болза улуг аас кежик-тир.

АТОМНУГ ДАЙЫННЫҢ АЙЫЫЛЫНГА УДУР, ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ ДЭЭШ!

Тайбың камгалалының совет Комитединиң президиумунда

Тайбың камгалалының совет Комитединиң президиумунуң совет хөй-ниитиниң төлөөлөкчилери-биле каттышкан хуралы август 2-де болган. Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң Стокгольмга болган июль сессиязының түннелдериниң база тайбың талдаакчыларының совет шимчээшкининиң соруулгаларының дугайында илеткелди Тайбың камгалалының совет Комитединиң даргазы Н. С. Тихонов ыылган. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелинин Бюрозунуң сессиязының шиитпирлерин президиум бүрүү-биле деткээн болгаш чепсеглениишкинни дужурери база тайбыны быжыглаары дээш делегей кампаниязын өгелөөр дугайында тайбыңга ынакшылыг бүгү күштерге Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Кыйгырыын деткээн, «соок дайынның» багай үелериниче тайбыны дедир өөлдирер деп АКШ-тың агрессочи күштериниң оралдажыышкыннары турза-даа, тайбың кожа-хелбээ догуниаашкыны туруштарында быжыы-биле туруп, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чаварыылдырарын, амгы үеин сонгаралтышмас айтыгларын, хамыштың мурнунда эн чугула айтыгны—чепсеглениишкинни бүгүнүкти болгаш бүрүн дужурер айтыгны боттуг шиитпирлээрин шудургу чедип ап турар Совет чазактың тайбыңга ынакшылыг даштыкы политиказын бир өл-сеткил-биле деткээнин президиум тайбың талдаакчыларының — бүгү совет кижилериниң өөрүнөөзиндеи илереткен.

Дайын чоруларының бүгү чепсектерин узутказарының улуг программазын дүрген боттандырарының эргежок чугулазын айытпышаан. Тайбың камгалалының совет Комитединиң президиуму үе-чадалар аайы-биле чепсеглениишкинни контрольдап тургаш, бүгү-ниити, бүрүн дужурер дугайында дугуржулганы чедип алыры-биле Каттыжкан Нациялар Организацияларында бактаап кирип-даа база кирбейн-даа турар бүгү күрүнелериниң киржилгези-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар дугайында Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң сессиязының негелдезин деткиринче совет тайбың талдаакчыларын кыйгырган.

Атомнуг дайынның айыылынга удур, чепсеглениишкинни дужурери дээш ССРЭ-ниң улустарының хүнүн август 6-да демдеглээрин президиум шиитпирлээн. Чепсеглениишкинни дужурери болгаш тайбынны быжыглаары дээш бүгү-ниити кампанияны ол хүн Совет Эвилелинге өгелөөн турар. Оон-биле холбаштыр август 5-те Москвага совет хөй-ниитиниң хуралы болур.

(СЭТА).

Далай транспортчуларын шаннааны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму далай транспортунуң хөгжүлдезиниң херээнге шылгарангай чедишкиннери дээш 27 кижиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аты берген болгаш Ленин орденин база «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медальларны кады тывыскан. Ол ышкаш ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле далай транспортунуң 1461 ажылдакчылары шаннаткан.

Ленин ордени-биле 146 кижи шаннаткан, оларның аразында: Каспийниң пароход ажыл-агыйының теплоходунуң матрозу И. М. Акперов, Балтийниң пароход ажыл-агыйының теплоходунуң капитаны А. Д. Бородин, Ленинградтың садыг портунуң начальниги А. Л. Васильев, Сонгу-чүк пароход ажыл-агыйының теплоходунуң улуг механиги А. И. Вешняков, Одесса портунуң улуг кранщиги А. И. Данилов, Рига портунуң улуг кранщиги Э. С. Дерва, Диксоннуң агаар медээзи дамчыдар радио төвүнүң начальниги Н. И. Игнатченко, Сахалиниң пароход ажыл-агыйының пароходунда машинист Н. П. Князев, Ыраккы-Чөөн чүктүп пароход ажыл-агыйының танкериниң улуг моторизи И. Д. Ковалев, Дунайның пароход ажыл-агыйының баржазының ишкипери Е. Я. Лучко, Одесса хоорайның далай транспортунуң партия комитединиң секретраы В. А. Матузенко, күрүнениң Каспийде далай пароходунуң ажыл-агый черинiң начальниги М. Рагимов, Эстониянның пароход ажыл-агыйының теплоходунуң улуг механиги Х. И. Рандпере, Мурманскиниң пароход ажыл-агыйының ледоколунуң капитаны Ф. И. Феосеев, Балтийниң пароход ажыл-агыйының теплоходунуң капитанының бирги дузалакчызы Б. К. Шабунин болгаш өскелер-даа бар.

Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле 372, «Хүндулелдиң демдээ» орден-биле — 552, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле — 196 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле—195 кижи шаннаткан.

Гектар бүрүзүнден он центнер тарааны күрүнеге

АРКАДАК. (Саратов область). (СЭТА). Областың «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде тараа культураларының бүгү шалдериниң дүжүү кестинген. Күзүн чажар тарааны болгаш арбайны бастырары бүрүн доозулган. Ол колхоз гектар бүрүзүнден-не ортумаа-биле 120 пудту алган. Кок-тараа шөлүнүң хөй кезиинин гектар бүрүзүнден 180 пудту алган, а арбайның дүжүү гектардан 200 пуд четкен. Кызылтастын баштайгы бастырылгазында оон гектар санындан-на 20 центнер тарааны ап болурун илереткен.

Ол колхозтуң даргазы Н. А. Будниюктуң чугаалааны болза:

— Моон мурнунда бистиң артелистиң колхозчулары чеди чылдың ийги чылында гектар бүрүзүнден 6 центнер тарааны күрүнеге садар деп турган болза, ам боттарының шыдаар шаан санап көргеш, 10 центнерни садар деп шиитпирлээн. А күрүне өистен ниитизи-биле 200.000 пуд тарааны алыр. Ол болза колхозтуң чеди чыл планында 1965 чылда алыр деп айытканындан дыка хөй болуп турар.

Тараа бүдүрүлгезин оон бот-үнезин чиигедип турган улгаттырары дээш кайгамчыктыг шимчээшкин Аркадак районда калбарган. Ол районнуң Алтайда Поспелихин шөлүнүп ажыл-ишчилери-биле чаржып турар бүгү-ле ажыл-агыйлары күрүнеге чиик өртектиг тарааны улам хойну бөөр дээш кызымаккай демисежип турар. Баштай санап көргенин өзугаар алырга, «Большевик» колхозта бир центнер тарааның бот-үнези 25 рубльден ашпас болган.

Сиген белеткелиниң темпизин хүн бүрү бедидер

Улуг дуза

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунга 4 машиналыг, 30 ажыг кижилер ыры-шоорлуг, ойнап-хөглөөн халдып келген. Ол болза Туранды СТС-тиң ажылчыннары мал чеми белеткээринге дузалажыры-биле чедип келгени ол чүве-дир.

Шефчилер кааң хүннерде сиген кезип, бүргег хүннерде будук-бүрү чыырынга ажылдап турганнар. Олар бүдүн, чартык хүн иштинде 17 тонна будук-бүрүнү чыггаш, колхозтуң аът кажаазының иштинде кадырып шыгжаан. СТС механиги А. Трапцин, чолаачы Ушков олар хүн нормазын 140 хуу чедир күүседип мурнакчылар болганнар.

Ол ышкаш колхоз баштаар чери колхозчу өреге бүрүзүнге-ле 100—150 кг будук-бүрүнү чыып белеткээрин даандырган. Ол ажыл база эки чоруп турар. Колхоз төвүнүн чурттакчылары 8 тонна эки шыырлыг будук-бүрүнү белеткээннер.

С. ДАНГАА.

Шеф үргүлчүлээр

Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг суурунуң чурттакчылары, ортумак школаның болгаш уруглар бажыңының коллективтери Ленин аттыг колхозтуң сиген шөлдеринге шефтеп чорааннар.

Шупту 40 ажыг кижи Чаш-Тал, Кужур-Арыы деп черлерге будук-бүрү чыырынга, силос салырынга дузалашканнар. Шефчилер 2 га чернин сигенин хол кадыры-биле кескен, 26 тонна силос кирер онгарны каскаш, силостаашкынны чоруткан болгаш 2250 кг будук-бүрүнү белеткээн.

Шефчилер Никитин, Уварова, Хуваа-Сюрюн, Үйнукпан, Ташпалдыр, Хураган-оол олар идепкейлиг ажылдааннар. Дыштаныр хүннерде шеф ажылын үргүлчүлээр дугайында Ак-Туруг көдээ Совединиң күүсхомунуң шиитпирин шефчилер чаңгыс үн-биле деткээн.

С. СОТНАМ.

Школачылар

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы ортумак школазында башкы Сат Алдын-оола удуртқан өреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы бо чылдың июль 12-ден өгелеп «Коммунизмче орук» колхозтуң малының темин белеткээринге дузалажып киришкеннер.

Школачылар шупту 37 кижи Суг-туг-Өзен деп черде аттың 4 сиген кезер машиналыг, тракторнуң 1, аттың 2 болдурукчулери-биле доктаамал ажылдап турар. Олар 102 га чернин сигенин кестирип, оон 41.5 тонна сигенни ап, 7200 санныг будук-бүрүнү долган белеткээн. Өреникчилер бригадазында сарзатчылар Бадан-оол, Барыстай, Шудуй-оол, өөртүктү Калдар-оол, машинистер Эшку, Сурташ-оол олар эки ажылдап турарлар.

К. ООЛАК.

Мурнакчыларга деннежир

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда мал чеми белеткээриниң 3 бригадаларын үндүрген. Олар Тес-унунда, Хараал-Тейде болгаш Баян-Колдуң сиген шөлдеринде ажылдап турар. Сиген кезер шөлдериниң сигени эки үнген. Колхоз июль 30-ге чедир 2476 центнер сигенни ажаап алган болгаш 54 сараттарны тургускан.

Сигенчи бригадалардан Баян-Колда эш Данзырың бригадирлээн бригада соцчарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Олар 1676 центнер сигенни бөлүп, 31 сараттарны тургускан. Аът машиназы-биле сиген кестирип турарлар Алыя, Шулуу, хол кадыры-биле кезип турарлар Дашоол, Калина, Алим болгаш Мартаа олар хүн нормазын 110 — 120 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турарлар. Ол бригада бригадалар аразының шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Өске бригадаларда ажылдың темпизи кошкак, чижээ, Тесте эш Чамыяң бригадирлээн бригада сиген кезилдезиниче бир дугаарында кирип 3 трактор болгаш өске-даа чепсекхерексел-биле бүрүн хандыртынган хирезинде-ле чүгле 551 центнер сиген кезип сараттаан.

Колхоз баштаар чери хой, инек, чылгы фермаларына, хову, тудуг бригадаларына тус-тус планнарны шагда берген турбуже, бөгүнге чедир чаңгыс-даа кижи сиген шөлүнче үнмээн.

Колхоздарының болгаш совхозтарының ниитиниң малына быжыг чем-суурун тургузарынга будук-бүрүнү чем кылдыр белеткеп алыр чорук база чугула рольдуг.

Будук-бүрүнү малга хоолулуг чем кылдыр белеткээрин чугулаан көргеш, ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому хоорайның 40 ажыг пионерлерин Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозче будук-бүрү чыгдырары-биле норуткан. Аныяк пионерлер совхозка саргаш 5 хонуктуң дургузунда будук-бүрүнү чыып, малга чем-суурун белеткеп алырынга киржирлер.

Чурукта: Кызыл школаларының пионерлери Таңды районче аттанып-тарының мурнуу чарыында.

Сөзү болгаш фотозу О. ГАВРИЛОВТУУ.

ХҮНДУЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

1960 чылдың ийги кварталында бүдүрүлге талазы-биле эн эки көргүзүглери дээш областың Хүндулел самбыразынга киирери болза:

ПАССАЖИРЛЕР АВТОТРАНСПОРТУНУҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Чернышев Иван Семенович** — слесарь, квартал планын 140 хуу күүсеткен.
2. **Сапогов Василий Данилович** — чолаачы, квартал планын 103 хуу күүсеткен болгаш 780 литр кывар чүүлү камнап алган.
3. **Дроздова Елизавета Иннокентьевна** — ажылчын, квартал планын 108 хуу күүсеткен.

№ 1 ЧҮЖ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Верзилов Юрий Сергеевич** — чолаачы, квартал планын 120 хуу күүсеткен.
2. **Леушкин Алексей Андреевич** — слесарь, квартал планын 115 хуу күүсеткен.
3. **Кондыпко Александра Михайловна** — ажылчын, квартал планын 110 хуу күүсеткен.

ХОВУ-АКСЫНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Данилов Иван Алексеевич** — чолаачы, квартал планын 253 хуу күүсеткен.
2. **Догачаков Василий Иванович** — чолаачы, квартал планын 157 хуу күүсеткен.

ЧАДААНАҢЫҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Яковлев Александр Иванович** — чолаачы, квартал планын 120 хуу күүсеткен.
2. **Филкмонов Василий Николаевич** — чолаачы, квартал планын 216 хуу күүсеткен.

№ 2 ЧҮЖ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Любкин Дмитрий Петрович** — чолаачы, квартал планын 258 хуу күүсеткен болгаш 621 литр кывар чүүлү камнап алган.
2. **Жарнов Мансур Хамзянович** — чолаачы, квартал планын 142 хуу күүсеткен болгаш 1752 литр кывар чүүлү камнап алган.
3. **Уюсов Валерий Васильевич**—чолаачы, квартал планын 169 хуу күүсеткен болгаш 209 литр кывар чүүлү камнап алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Шемарынин Алексей Иванович** — чолаачы, квартал планын 160 хуу күүсеткен.
2. **Беленков Василий Иванович** — чолаачы, квартал планын 200 хуу күүсеткен.

ОБЛПОТРЕБСОЮЗТУҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Крынцов Иван Иванович** — чолаачы, квартал планын 200 хуу күүсеткен болгаш 600 литр кывар чүүлү камнап алган.
2. **Сайгутин Андрей Александрович** — моторист, квартал планын 245 хуу күүсеткен.

ОБЛАСТЫҢ КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ КОНТОРАЗЫНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДАН:

1. **Орлов Павел Сидорович** — чолаачы, квартал планын 160 хуу күүсеткен.
2. **Бущин Алексей Васильевич** — чолаачы, квартал планын 157 хуу күүсеткен.

ДАГ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ АВТОБААЗАЗЫНДАН:

1. **Иконников Павел Климентьевич** — чолаачы, квартал планын 163 хуу күүсеткен.

Профорганизацияларның чугула сорулгазы

ВЦСПС-тин чоохта чаа болуп эрткен бешки пленуму «Үлетпүрү, транспортту хөгжүдер, эртемниң болгаш техниканың чаа чедишкиннерин нептередир дугайында партияның XXI съездиниң шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чонарны мобилизаалаар талазы-биле профэвилел организацияларының ажылының дугайында база СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында» доктаалды хүлээп алган.

ВЦСПС-тин пленуму СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүү-биле деткээн болгаш ол шиитпирлерни коммунистиг тургузушкунуң темпилерин улам ыыдай дүргедедир талазы-биле ажылдарының дайынны программазы кыдыр хажык чок удуртулга болдуруп хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерни болгаш материалдарын ажылчыннарга болгаш албан-хаажыларга калбаа-биле тайылбырлаарын, ол доктаалдан үнүп турар сорулгаларны бүдүрүлгелер болгаш албан черлериниң аайы-биле ажылчыларының база албан-хаажыларының ниити хуралдарынга чугаалажырын, ол ышкаш ону күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын ВЦСПС-тиң пленуму профэвилел организацияларынга хүлээткен.

Чеде чылды хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыышты удуртур чорукту ажыктарын профэвилелдериниң чөвүлелдеринге, төп, республика, область, фабрика, завод болгаш чер-чер комитеттеринге даалгаан.

Коммунистиг күш-ажыл коллективтериниң болгаш шалыпчыларының шимчээшкинин удуртуун ажыктар, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын, рационализаторларның болгаш чогаалыкчыларның шимчээшкинин нептередир, эртем-техникиг ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын ажыктар, ажылчыннарның мергежилин бедидер талазы-биле хемчеглерни доктаалда айыткан.

Профэвилел организациялары Валентина Гаганованың патриотчу эгелекчи чоруун калбаа-биле нептередир, мурнакчы бүдүрүлгелер хөгжүүп турарларга, мергежилдиг бүдүрүлгечилер аныяк ажылчыннарга шефтеер ажылды деткиир, бүдүрүлгеге ош-пуузунуң дузаламчызын калбарыыр хүлээлгелиг.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче болгаш оон техникиг сайырангайжыдылгазынче калбах масселаларны хаара тудар талазы-биле ажылды ажыктарын, улус ажыл-агыйын планнаарынга идепкейлиг киржир талазы-биле профэвилел организацияларынга берген эргени бүрүн ажыглаарын профэвилелдериниң чөвүлелдеринге, республика, область, фабрика, завод болгаш чер-чер комитеттеринге пленум хүлээткен.

Продукцияның шынарын ажыктарынче база бүдүрүлгеге шимчалганы болгаш хумагалыг чорукту шыңгыы сагыырынче ажылчыннарны болгаш албан-хаажыларны мобилизаалаар, капитал тудуушкун планнарын күүседири дээш контроль талазы-биле хемчеглерни доктаалда айыткан.

Бүгү ажылчыннарны болгаш албан-хаажыларны алды болгош чеди шактыг ажыл хүнүнче шилчидерин, ажыл төлевирин чурумчударын бо чылын чедишкиннинг дозазын хандырып турар хемчеглерни өй-шаанда күүседиринче угланган хемчеглерни алырын ВЦСПС-тиң пленуму профэвилел организацияларынга хүлээткен.

Ажылчыннар болгаш албан-хаажылар оргузунга ажыжыдилге болгаш культура-массалыг ажылды ажыжыдарын профэвилел организацияларынга пленум хүлээткен.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Кадрлар-биле ажыл—партийжи удуртулгада кол чүүл

Бистиң партиявыстың ТК кадрларны ажылга шилип алыр, таарыштыр тургузар, кижизидер болгаш оларны сагыш човангыр өстүрер херекче партия организацияларының кичээнгейин үргүлчү угландырып келген болгаш угландырыпдаа турар. СЭКП ТК-ның бо айтыышкынын удуртулга болдурбушаан, партияның Тожу райкому кадрлар-биле чамдык ажылдарны сөөлгү чылдарда кылып келген.

Каш чылдарның мурнунда Тожу районнуң колхозтары экономика талазы-биле хожудаңгай, оларда күш-ажылдың организациязы, сагылга-чуруму кошкак турган.

1951 чылда, районга колхозтарны чаа-ла организастап турганының берге үезинде «Май бири» колхозтуң даргазынга Василий Идамович Монгалбиини, 1957 чылда «Совет Тыва» колхоз экономика талазы-биле хожудап, сан-хөө байдалды дыка берге турда районнуң сан килдизиниң эргелекчизи турган Василий Самбаевич Тамдын-оолду ол колхозтуң даргазынга СЭКП райкому чоруткан. Бо эштер партияның болгаш чазактың көргүзүп турар материал-техниктиг дузаламчызын чөп ажыглап, колхозчуларны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче шудургу организастап келгениниң түпнелинде ол колхозтар экономика, организас ажыл-агый талазы-биле быжыгып, области шыырак колхозтарның санынга киртеннер.

Партия, совет органнарның удуртур ажылдакчыларының, тускай эртемниг кадрларның улуг нуруузу ак-сеткилдиг ажылдап, оларга дааскан ажыл-керекти багай эвес күүседип турарлар.

Удуртур ажылда херээженнериң саны сөөлгү ийи чылдарның иштинде алаан көвүдээн чорукту таарымчалыг деп санаар херек. Чижээ, ВЛКСМ райкомунуң секретарынга эш Мягихти, район Совединиң күүскомунуң даргазынга эш Сендини, Азас көдээ Совединиң күүскомунуң даргазынга эш Сонайзаңны, Тоора-Хем көдээ Советтиң күүскомунуң секретарынга эш Саянаны депшиткен, область Совединиң депутадынга «Совет Тыва» колхозтуң мурнакчы анчызы эш Серенни сонгаан. Ол ышкаш районнуң банк салбырының эргелекчизинде эш Андросова, район эмнелгезиниң эргелекчизинде эш Колчина, харылзаа конторазының начальнигинде эш Постухова, районнуң кол агрономунда эш Никифорова ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйның хожудап турган участоктарынче ажыл-агыйжы шыырак билиглиг эштерни сөөлгү чылдарда чоруткулаан. Чижээ, райкүүскомнуң даргазының орлакчызы турган эш Дорофеевти 1959 чылдың төнчүзүнде райпо баштаар чериниң даргазынга соңгаан. Эткен чылын райпо планныг онаалгаларны күүсетпейн, хөй санныг өресамчыгдалга таваржып турган. Ам бо чылдың бирги чартыында райпо бараан саарыгазының, белеткелдериниң, ниитиниң чемненилгезиниң планнарын багай эвес күүсеткен, 80 мун ажыг рубльдиг арыг орулгазын киирип алган. Бирги чартык чылда өре-самчыгдалдар райпога болбаан болгаш эрги өрелерни чок кылып, эгидип ап турар.

Ол ышкаш колхоз бүдүрүлгезиниң харысалгалыг участохтарынче колхозчуларның иштинден шыырак эштерни база чорудуп турар. «Совет Тыва» колхозтуң баштаар чери № 1 сүт-бараан фермазының эргелекчизинге идепкейлиг колхозчу эш Маныйчыкты, ниити малдың бригадиринге эш Дыртыйбанны, иви фермазынга эш Седенейни чоруткулаан. Олар дааскан участоктарында идепкейлиг ажылдап турарлар.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринден мал эмчизи эш Галкин, «Май бири» колхозтуң зоотехниги эш Очур, районнуң сан килдизиниң эргелекчизи эш Лапа олар чүгле боттарынга онаашкан ажылдарын эки күүседип турар эвес, харын районнуң мурнунда турар ажыл-агыйжы сорулгаларны күүседиринче колхозчуларны, бүгү ажылчы чоннуң мобилизастап, партийжи-организакчы болгаш политиктиг ажылды оларның ортузунга чорудуп турарлар.

1959 чылдың бирги чартыы-биле деннээрге бо чылдың бирги чартыында колхозтар сүт бүдүрер планын 284 хуу, ону күрүнеге садарын 108,1 хуу, эт садар хүлээлгезин 123 хуу, дүктүүн — 172 хуу күүсеткен. Район дүк бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгезин күүседип, социалистиг чарышка область бирги черни өөлөөш, СЭКП өбкомунуң болгаш облсоветтиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Акша орулгаларны киирип алырының талазы-биле районнуң колхозтары чартык чылда эки түнелдерни чедип алганнар. «Май бири» колхоз чылдың бирги чартыында орулга киирип алырының планын 119 хуу, «Совет Тыва» колхоз — 110,9 хуу күүсеткен.

Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери 1960 чылдың бирги чартыында ниити продукция бүдүреринин талазы-биле планын 163,7 хуу күүсеткен ийикпе, азы эткен чылдың баштайгы алды айлары-биле деннээрге 561,6 мун рубльге көвүдеткен. Бараанныг продукцияны бүдүреринин планы 133,5 хуу күүсеттинген ийикпе эткен чылдың ол-ла үези-биле деннээрге 288,8 мун рубльге көвүдээн.

Ол чедиишкиннерни колхозчуларын, үлетпүр бүдүрүлгелернин ажылчыннарының эрес, шудургу күш-ажылының түпнели деп билир херек. Ол эки түпнелдерни чедип алырынга көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, инженерлер, техниктер болгаш партия, совет, ажылагый органнарының ажылдакчылары боттарының салыышкыннарын база киргеннер.

Ынчалза-даа кадрлар-биле ажылда улуг четпестер ам-даа бар деп үвени миннир херек. Партия райкомунуң бюрозу, секретарылары ажылдакчыларны шилип алырынга, оларны ажылга таарыштыр тургузарынга кичээнгейни үргүлчү эвес салып, оларны эки өөренип көрбес, оларның ажылынга эргежок чугула дузаламчыны көргүспейн келген болгаш ажылдакчыларның политиктиг кижизидилгезинге четче эвес кичээнгей салып турар деп үвени айтыр херек.

Оон түнелинде чамдык удуртукчу ажылдакчылар — Тоора-Хемниң райүлетпүр комбинадының директору турган эш Честяков, Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агый чериниң директору турган эш Бяков, районнуң коммунал-тудуг-септелге конторазының директору турган эш Репетко, амгы директору эш Дугаржап олар боттарынга онаашкан ажылын харысалга чок көрүп, ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурганнар. Ол эштер боттарының бүдүрүлгелериниң ажыл-агый, сан-хөөзүн анализтевес, отчёт-учётту контрольдавас, ылаңгыя эштер Репетко, Дугаржап арагалаар, ажыл шагы үзер турган.

Райүлетпүр комбинады чылдың бирги чартыында ниити продукция бүдүреринин талазы-биле планын күүсеткен болза-даа, бараанныг продукция бүдүреринин планын чүгле 90,5 хуу күүсеткен, директор турган эш Честяковтуң багай ажылдаанынын түпнелинде комбинат чылдың бирги чартыында ажыл төлевириниң фондузун 58 мун рубльге ажыр чарыгдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду, үндүрүп турар продукцияның шынары багай, техниканы, ылаңгыя станоктарны, автомашинаны, пилораманы долу күүзү-биле ажыглавайн келген.

Коммунал тудуг-септелге конторазы (директору эш Дугаржап) 1960 чылдың бирги чартыында тудуг-септелге планын күүсетпээн. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, сагылга-чуруму дыка кошкак. СЭКП райкомунуң бюрозу, районнуң партия активиниң хуралы ажылды сегидерин коммунист эш Дугаржаптан хөй удаа негеп келген. Ол негелделер ам-даа боттанмайн турар.

Чылдың ийиги чартыында районнуң мурнунда ам-даа улуг сорулгалар туруп турар: күрүнеге 100 тонна ажыг эштти, 60 тонна сүттү, 150 тонна тоорукту, 100 тонна балыкты, 50 тонна кат-чимисти, 30 тонна мөөгүнү, 3 миллион рубль түннүг өлүктү садар, 10 мун кубометр эки шынарлыг тудуг ыяжын Кызыл хоорайга чедирер хүлээлгелиг бис. Ол бүгү хүлээлгелерни күүседирин кижилер — бистиң районнуң бүгү колхозчуларының, ажылчыннарының, бүгү ажылчы чоннарның эрес, маадырлыг күш-ажылы шиитпирлээр. Ол сорулгаларны күүседип шыдаар-даа бис. Ынчалза-даа чедиишкиннер чаягаар чедип келбес. Оон ужурунда районнуң партия, совет, комсомол организацияларының болгаш бүгү-ле кадрларның чон ортузунга организакчы, партийжи-политиктиг ажылы улуу-биле негеттинип турар.

Н. ТЕМБРЕК.

СЭКП Тожу райкомунуң секретары.

Солун лекция

Москвадан келген лектор, экономиктиг эртемнериң кандидады эш А. Ф. Ореханов чоокта чаа Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннеринге «ССРЭ-ниң бүгү делегей байдалы» деп темага лекцияны номчуп берген. Лекторнуң солун лекциязын 200 ажыг колхозчулар улуг кичээнгейлиг-биле дыңнааннар. Коммунистиг тургузуушкунуң улуг-чаагай сорулгаларын боттандырар талазы-биле бистиң чүртүвүстүң чедип алган шылгарыңгай чедиишкиннериниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, тайбың дээш, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чымчадыр дээш Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка чорудуп турар демиселиниң дугайын эш Ореханов билдингир кылдыр чугаалап берген.

Чеди чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын — күрүнеге эт, сүт, дүк садарының планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседиринче, ниитиниң малынга четпир санныг чем-суурну тургузарынче бүгү колхозчу ажыл-ишчилерни лектор кыйгырган.

Лекцияны номчуп бергени дээш эш Орехановка өөрүп четтириишкинин колхозчулар илереткеннер.

Х. КАРА-ООЛ.

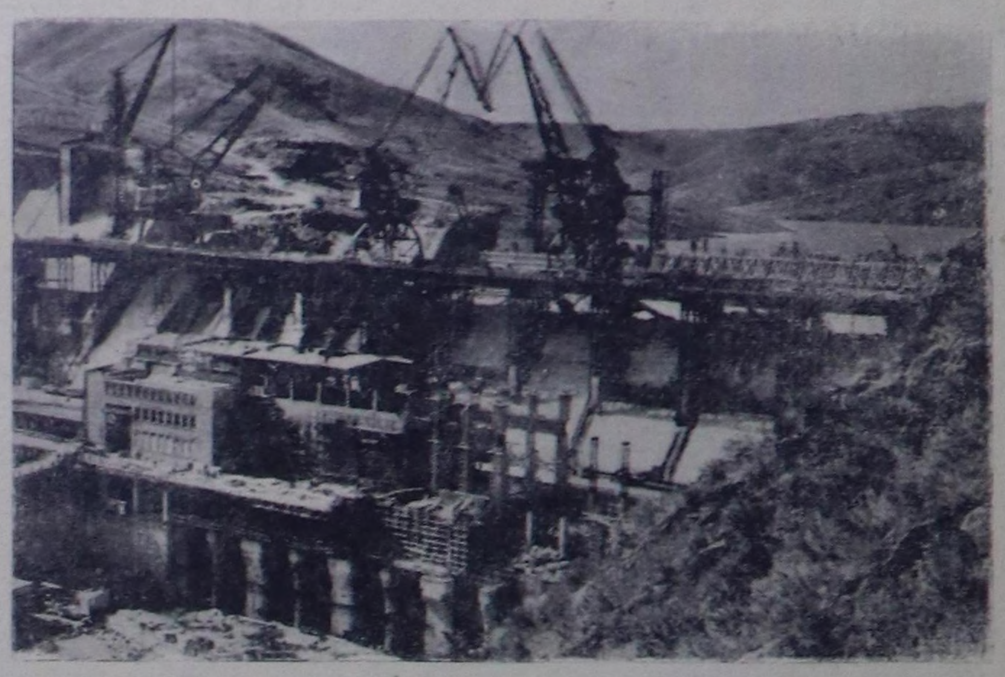

Чөөн-Казахстан область. Бухтарминниң суг күжү-биле ажылдаар электри станциязының тудугжулары үшкү кварталда баштайгы ийи агрегаттарны ажыглалга киирерин хүлээнген. Хүлээлге чедиишкинниг күүсеттинип турар. Чеди айларда боттандырар программа хуусаа бетинде күүсеттинген.

Тудуг коллективи тудугжунуң хүнүнге алдар кылдыр социалистиг чарышты калбарткаш, бирги агрегатты августуң 14-те ажылдадып киирерин шиитпирлээн.

Чурукта: Бухтарминниң суг күжү-биле ажылдаар электри станциязының ниити хевири.

Фото **Ф. Сальниковтуу.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистиң совет кижилер

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң хойжузу Салчак Докпай хой ажылынга мергежип, кадарган хоюн чыл бүрү хорымча чок күштүг, шыырак ажаап ап келген. Ол бо чылын төрээн 310 баш хоюнуң чаш хураганнарын менди дфруктуруп ап турар.

Бо чылын хойжу 100 баш хойдан 110 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү алыр хүлээлелиг. С. Докпай баштайгы кыргылда-биле безин хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алырын чедип алган. Оон баштайгы төрээн хойлары шагда-ла эдержилгеде кирген. Ынчангаш ол алган хүлээлгезин күүседип шыдаары чигзиниг чок.

С. Докпай чылдын-на кажаларын шынарлыг септеп алырынче баш бурунгаар хайгаралды салып турарындан оон малы эки септеттинген чылыг кажааларга кыштап, хур чыл ажып турар. Хойжу чыл бүрү боду көк сигенни белеткеп ап турар. Ол бо чылын 40 тонна сигенни боду белеткеп алыр сорулга салгаш, ам сиген кезилдезин чорудуп турар.

ЧОННУҢ ХҮНДҮТКЕЛИНДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчулары радио дамчыдылгазын доктаамал дыңнап турар. Ылаңгыя кежээ беш шак чартыкта эгелээр тыва дылга дамчыдып турар сөөлгү медээлерни, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге деп дамчыдылгаларны болгаш тыва, орус дылга концерттерни колхозчулар дыңнап турарлар.

Радионуң шак мындыг үзүктел чок ажылдап турары радио белдириниң ажылдакчызы Черепановтуң эки ажылы болур. Ол, ажылынга мергежип, чурттакчы чоннуң бажыңнарынга радио дамчыдылгазын экижидер дээш бүгү-ле аргаларны хереглеп келген. Эш Черепанов хостуг үелерде суурда бажың бүрүзүнге кирип, кайда-ла точка үрели бергендир, ону дораэ-на кылып каар «Черепанов турда радио дамчыдылгазы болбайн баар таварылга турар эвес» деп колхозчулар мактап турарлар. Кызымаккай, мергежилдиг ажылы-биле Черепанов чоннуң хүндүткелин чедип алган, районда эки ажылдыг радистиң бирээзи.

Х. Аракчаа.

АДА-ИЕНИҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин төвү—Ак-Туруг суурда уруглар ясли-ви үш чыл улаштыр чай, кыш чок үргүлчү ажылдап келген. Бо үениң дургузунда колхозчу иелериң уругларын ясли эргелекчизи эш Чыртаан сагыш човангыр, культурлуг кижизидип турар.

Бичии чаштарны ийи хонгашла чүп, неделя санында 2 катап эмчиге шинчидип турары чанчыл болган. Ам ясли-де 45 уруглар бар. Оларның аъш-чем продуктуларын колхоз үзүктел чок хандырып келген, белеткеттинген чемниң шынары эки.

Ясли-де ажылдап турар Өшкү-Саар, Анай оларга бичии чаштарны культурлуг ажаан, кижизидер талазы-биле бодунуң арга-сүмезин Чыртаан үргүлчү берип турар.

Ясли-де уруглары кээп турар ада-иелер уругларын культурлуг аажы-чаңга кижизидип, эки ажаап турарынга өөрээн сеткүлин илередип, ясли ажылдакчыларын мактап чугаалашкан үннерни колхозчулардан бо-ла дыңнап болур.

М. Сойзан-оол.

Тудугда чаа материалдар

Чурталга бажыңнарының тудуун дүргедедир болгаш хоорайның чурттакчыларынга эки шынарлыг чурталга бажыңнарын бээр дээш Кызылдың тудугжулары күжениишкинниг ажылдап турарлар. Чурталга бажыңнарының тудуун дүргедедирибиле хоорайның чамдык тудуг организациялары янзы-бүрү аргаларны болгаш тудуг материалдарын ажыглап турар.

Кызылдың Найырал болгаш Комсомол кудумчуларының белдирлешкен черлеринде хоорайның чаа чунар бажынының тужунда эткен чазын чаа тудугну эгелээн.

Мурнунда анаа турган ирик (а ыяш бажыңнарны) ап каапкаш, оларның орнунга чаа даш тудугну эгелээни кызылчыларга кончуг өөрүнчүг болган. Шагда туткан иригилей берген ыяш бажыңнарның орнунга ийи-үш каът чаа даш бажыңнарның тыптып келеп, төрээн хоорайының чылдың-на улам чаагайжып, ногаарарып турары кымга өөрүнчүг эвес боор.

Найырал кудумчузунда тудуп турар чаа чурталга бажыны өнзагай хевирлиг. Оон ханаларында салган тудуг материалдарында туйбудан аңгыда хирээнди база бар. Улуг-даа, биче-даа тудугларга хирээнди дээш оон-даа өске чиик үнелиг тудуг материалдарын ажыглаарының дугайында чугаа каш чыл чоруп келген. Хирээндини тудугга облпотребсоюзтуң тудуг-монтаж эргелелинде эш Нефедовка удуртканы бригадазы хоорайның өске тудуг организацияларындан мурнап ажыглап эгелээн.

Оларның Найырал кудумчузунда тудуп турар он аал ишти чурттаар чурталга бажыңының ханаларының хөй кезиинде хирээнди, чугай, цемент холаан блоктар-биле салган. Бир блок-ла дөрт туйбуну солуур. Блоктарны кыжын белеткеп кадырган болза-даа оларның шынары эки.

— Он аал ишти чурттаар ийи каът бажыңны хирээнди холуксаалыг блоктар-биле шенелде кылыр тудуп турар бис. Бажыңның ханаларында демир-бетон кылыглар бааа бар. Ынчангаш хирээнди холуксаалыг бажыңның шынары туйбу-биле туткан бажыңдан тудак чок дээрзинге бүзүреп көрдүвүс. Бистиң бо шенелдевис бүгү талазы-биле эки түнелдиг болур болза хирээнди холуксаалыг блоктар-биле бажыңнар тударын массалыы-биле эгелээр бис —деп эргелелдиң кол инженери эш Балахонов чугаалап турар.

Чаа бажыңның тудуунда ийи дашчы, үш бызанчы-биле кады шупту тос кижи ажылдап турар. Бригадада бир «Пионер» деп краныы, холуксаа хоюдар машинаны быжыглаан. Тудуг материалдары үзүктел чок кээп турар.

Ында ажылдап турар тудугжулар хунгун ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип, эргелелдиң өске бригадаларындан эки көргүзүглүг болуп тугар.

Тудугжулар СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдары-биле танышкаш, ийиги каътты август айда салып доосканаш, хирээнди холуксаалыг блоктар-биле туткан чаа бажыңны октябрь байырлалын таварыштыр ажыглалга киирер иеп хүлээлгени алган.

С. МААДЫ.

Доостурунуң кырында

Бай-Тал ортумак школаның септелгези организастыг чоруп келгениден ам күзенчиг үре-түнелдерлиг дооступ турар. Школаның, интернаттың, башкылар бажыңнарының септелгези доозулган. Бүгү бажың-балгаттарның шалазы дозулаттынган. Школада 5 чаа печкалар салдынган, 6 печка чогууру-биле септеттинген, ол ышкаш септезе чогуур бүгү парталар, стол, сандайлар бүрүн септеттинген.

Школага чаа өөредилге чылында 40 чаа парталар немей хереглеттине бээрге, Сталин аттыг колхозтуң баштаар чери школага 2 шевер бызанчыларны чорудуп берген. Сурагдыг шевер бызанчылар И. Кызыл-оол, Н. Доржу ийилээн каш-ла хонуктарның иштинде 8 парталарны кылганнар. Олар ам ол ажылының темпизин улам дүргедедип турарлар. Школаның бүгү септелгезинге эштер Сарыг-Деге, Олча, Хурал, Кандыңмаа оларның идепкейлиг киржип турарын демдеглээр херек.

Школага бүдүрүлге практиказын чорудурынга, өөреникчилерни политехниканың, күш-ажылдың чанчылдарынга өөредиринге таарымчалыг мастерская тудуунуң ам хаалгалар, соңгалар хевирлиг иштики ажылдары арткан. Ам сорулга болза, ол мастерскаяны дилиг материалдары-биле чоокку үеде хандыргаш, чаа өөредилге чылында ажыглалга киирери болур.

Школа бажын-балгаттарының септелгезинде үстүндеги чедиишкиннер-биле кады септелгеде киржип турар кижилернин күш-ажыл чурумунун сөөлгү үеде кошкап турарын демдеглеп айытса чогуур. Чүл дээрге, чамдыкта ажыл айтып бээр кижилернин озалдап келириндеи азы шуут келбейн баарындан чамдык хүннерде септекчилер кылыр ажыл чок болур таварылгалар бо-ла бооп турар.

Школа ажыттынар үе чоокшулап келген. Ынчангаш бүгү күштерни мөөнней турган септелгениң арткан ажылдарын дарый дүрген доозар херек.

К. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

Кызылдың № 4, 6, 8, 12, 9, 7, 3 школаларының септелгези чедиишкиннг доозулган. Ол школаларны чаа өөредилге чылынга чогууру-биле белеткээринге ада-иелер, башкылар, харын үстүү класстарның элээди өөреникчилери идепкейлиг киришкенин онзалап демдеглээр херек.

Маңна Кызылдың № 2 школазында септелгениң дугайында доңгулап чугаалаксай-дыр мен. Школаның үшкү каъдын — ниити чурттаар черин, ийиги каъдының септелгезин өөреникчилер боттары септеп доосканнар. Оларның кылган ажылы шынар-бүдүштүг болган. Ол школаның, оон столовазының септелгезин дүрген доозарынга дилиг материалдар онза хереглеттинип турар. Черле ынчаш, бо школаның септелгезиниң шынары эки. Бир дески чугайлап каан класстарны, комнаталарны көөрге сагыш артында чырыткылап кыннар.

Е. ЛУБОШНИКОВА.

СОВЕТ ТУРГУЗУГ

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААЛ

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Соведикин күүскому көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының чартык чыл түнелин үндүрген. Анаа бирги черни Хайыракан көдээ Совет алган. Эткен чылдарга бодаарга, көдээ Совет организас-массалыг ажылын экижиткен. Көдээ Совет бодунуң бүгү-ле ажыл-агый болгаш организакчы ажылдарын СЭКП-ниң XXI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннг күүседиринче угландырган. Көдээ Советтиң ажылының эки түнелдиг бооп турарының кол үндезини — массалар-биле сырый харылзаазын тудуп, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чоннуң киржилгезин улам-на күштелдиргени, депутаттар-биле болгаш активтер-биле ажылды ооң экижиткени болуп турар.

Чыл эгезинден бээр сессияны 3 катап чыылдырган болгаш күүскомнуң база ажылчы чоннуң хуралдарын доктаамал чоруткан. Сессияларга болгаш хуралдарга ажылагый, культура тургузуушкунунуң база өске-даа айтырыгларны чугаалажып көрген. Чартык чылда соңгукчулар мурнунга 18 депутат бир—бир, 8 депутат 3—3 катап отчёттарын кылган. Көдээ Советтиң депутаттары эштер Ооржак Доржу, Махеим Попуу, Билчинмаа Татьяна, Сат Бадарчы, Степан Ревнюк болгаш оон-даа өске депутаттар депутат хүлээлгелерин эки күүседип, боттарының соңгулда округтарында дыка улуг организастыг ажылдарны чорудуп турар. Көдээ Советтиң бирги сессиязындан 3 доктаамал комиссияны тургускан. Олар боттарының инициативчи, организакчы ажылыбиле Советтиң болгаш күүскомнун ажылынга улуг дузаны чедирип турар.

Көдээ күүскомга хамаатылардан кирген 49 билдириишкиннерни болгаш хомудалдарны чогуур өйүнде көрүп шиитпирлээш, харыызын берген. Сессияларга болгаш күүском хуралдарынга тургузар айтырыгларны белеткээринге, шиитпириниң күүселдези дээш хыналдаларны, организастыг ажылдарны чорударынга депутаттарны, активти калбаабиле киириштирип турар бис. Ооң түнелинде, көдээ Советте Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артели ажыл-агый экономика болгаш культура тургузуушкунунда эки түнелдерни чедип алган. Мал бажы өстүрериниң планы ниитизи-биле күүсеттинген. Ооң иштинде хойнуу —106 хуу, чылгыны—108 хуу, хавааны—261 хуу, куштуу—100 хуу күүсеттинген. Малдың продуктулуу бедип турар. Бо чылдың бирги кыргылдазында хой бүрүзүнден-не 1,6 кг дүктү кыргып алган. Июль 1-де турганы-биле алырга, колхоз инек бүрүзүнден-не 575 кг сүттү, а Дөргүннүң № 1 сүт-бараан фермазы инек бүрүзүнден 580 кг сүттү саап алган. Чартык чылда күрүнеге садар мал продуктуларының планын колхоз ажыр күүсеткен: эштти—108,1 хуу, сүттү—119,3 хуу, дүктү—146,2 хуу кылдыр күүсеткен.

Колхоз ниитиниң малын организастыг чайлаглаткан. Шаар малды 12 кезек черде, мыйыстыг бода малды 4 кезек черде, чылгыны 1 чаагайжыдар талазы-биле эки хемчег алдынган. 1000 ыяш олуртур тургаш, 1600 янзы-бүрү ыяштарны тарып олурткан, штахетник кажааларны кылган. План ёзугаар ниитиниң малынга 4 кажааларны тудар тургаш, 1-ни доосканы болгаш 3-жүн тудуп турар. Колхозта бир чунар бажың, пилорама, чазанылга мастерскаязы, дарганнаар чер доктаамал ажылдап турар. Чеди чыл школазының одаар ыяжы, хөмүр дажы бүрүн белеткеттинген болгаш школаның септелгезин август 1-де бүрүн доозар дээш түлүк ажыл чоруп турар. Ол ышкаш клубтуң, эмчи пунктузунуң, уруглар яслизиниң оттулар үүлүнүң белеткелин август 1-де ыяавыла доозар деп сорулга салдынган.

Колхозта мурнакчыларның саны улам көвүдеп турар. Хой кадарчызы С. Бадарчы бир хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргып ап, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алган. Аныяк инек кадарчызы эш Х. Дыртык кадарган инээн хончуг эки чыл ажырган болгаш ам эки одарладып турар. Ховунуң каттышкан бригадазының бригадири эш С. Чачыр-оол, механик эш Х. Очур-оол олар часкы, чайгы ажылдарны эки организастап чоруткан болгаш тараа ажаап алыышкынынга белеткелди кончуг эки чорудуп турар.

Көдээ Советтиң депутады тудугжу эш О. Доржу, куш ажаакчызы эш С. Сенди-Сюрюн база аныяк саанчы, комсомолчу эш З. Шойдан дээш оон-даа өскелер колхозтуң мурнакчылары болуп, колхоз бүдүрүлгезинге улуг салыышкынын киирип турарлар. Колхозчу чоннуң культурлуг амыдыралы хүн келген тудум-на сайзырап турар. Суурда 5 кудук, насостуг 4 кудуктар бар. Колхозчу өг-бүлелер радиолуг, электри чырыткылыг болгаш дыка хөй өг-бүлелер радио приемниктерлиг. Колхозта 280 олуттуг көдээ клуб болгаш номчулга бажыны үргүлчү ажылдап турар. Чыл эгезинден бээр клубка 23 концерттер, 26 лекциялар болган. Клубта 40 кижи киржикчилиг уран чүүл бөлгүмү тургустунган болгаш ажылдап турар. Олар колхозчуларга 13 удаа, район төвүнге 2 удаа, районнуң колхозтарынга 9 катап концерттерни көргүскен болгаш 1960 чылдың июнь айда районнуң уран чүүл көргүзүүнге бирги черни өөлөөн болгаш областың 4 дугаар уран чүүл көргүзүлгезинге барып киришкен.

Көдээ клубтуң ажылын экижидер, чоннуң культурлуг негелдезин хандырар сорулга-биле колхозта партия эге организациязы, колхозтуң баштаар чери болгаш көдээ Совет улуг кичээнгейни салып, клубтуң уран чүүл бөлгүмүнге 14 мун рубльди чарыгдап, ойнакчыларның кедер хевинге хереглээр эки шынарлыг материалдарны садып берген. Бо талазы-биле чүгле материалдыг дузаламчы көргүзүп турар эвес, харын Советтиң даргазы эш А. Дигик, партия организациязының секретары эш М. Попуу олар уран чүүл бөлгүмүнүн ажылынга боттары-биле киржип турарлар.

Үстүнде айыттынган ажыл-агыйжы, организакчы, культура-кижизидилгелиг ажылдар, бистиң көдээ Советтиң, ооң күүскомунуң масса чон-биле хүн бүрүдеги сырый харылзаазы—бистиң көдээ Советтин бирги черже үнгениниң кол үндезини ол болуп турар.

П. ПИРЛЕЙ,

көдээ күүскомнуң секретары.

Цех планын күүсеткен

Область типографиязының парлаар цегинин ажылчыннары (начальниги А. Жаров) СЭКП ТК-ның Июль Пленумунун шиитпирлерин ханызы-биле өөренип танышкаш, ол шиитпирлерни ажыл-керек кырынга күүседир дээш социалистиг чарыштың хүлээлгелерин алгаш, шудургу ажылдаанының түнелинде цех июль айның бүдүрүлге планын 117,6 хууга күүсеткен.

Цехтин бригадаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка Т. Щеглованың бригадазы тиилекчи болуп, бүдүрүлге планын 168 хуу күүсеткен.

С. ОЮН.

Чеди шактыг ажыл хүнүнде

СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бешки сессиязының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Коммунтудуг» трезиниң коллективи бо чылдың июль 1-ден эгелеп чеди шактыг ажыл хүнүнче шилчээннер. Ооң-биле чергелештиг ажылчыннарга ажыл-төлевирин чаарты чурумчуткан. Мурнунда эргеги тариф ёзугаар бирги разрядтыг ажылчын шакта бир рубль ап турган болза, ам ол-ла ажылчын бир шакта 3 рубль ажыгны ажылдап ап турар апарган. Мооң мурнунда хоорайда аңгы-аңгы тудугларга дөмей ажылдарның төлевири чаңгыс аай эвес турган. Ол чорук тудугларга ажылчыннарның турумчуп мергежииринге улуг шаптык ужураштырып, харын-даа оларның бир тудугдан өске тудугже шилчип, үнер-кирер чоруун көвүдедип турган.

Ам Совет Эвилелиңде бүгү тудугларга дөмей ажылдарның төлевирин чаңгыс-аай кылдыр чурумчуткан. Июль айның төнчүзүнде, кажан кызырган шактыг ажыл хүннеринде ай планының күүселдезин болгаш ажыл төлевирин мурнуку айлар-биле деңнеп, хыналда чорудуп турда бис эш Ощепковага удурткан бригадага чордувус. Бригадириң биске көргүскен нарядын ёзугаар алырга, ажылчыннар 25 ажыл хүннеринде планын 115 хуу күүседип, кижи бүрүзү 790 рубльди ажылдап алган болдулар.

— Ол болза мурнуку айлардан ыракта бедик көргүзүглерни чедип алганывыс ол —деп, бригадир чугаалады.

— Ажылдаары база экижээн. Ажыл сөөлүнде бажың ажылдары тылырынга болгаш дыштанар шак де улам-на четчир апарган—деп ол бригаданың кежигүннери В. Елкина болгаш Т. Афанасьева олар чугаалап турарлар.

Чеди шактыг ажыл хүнүнче шилчээни-биле чергелештир, тудугжуларның коллективинге улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Тудуг материалдарының шыңгыы камналгазы дээш демисел күштелген.

Амгы үеде тудуг материалдарын тус-тус ажылдаар черлерден 10 метр хире чоокка сөөртүп эккеп берип турар апарган, ол чорук мурнунда ийиги чергениң үүрмек ажылдарынга үнүп турган шак үени кол ажылдарга ажыглаар арганы берген.

Тудугларга ажыл шагының чарыгдалы ниитизи-биле 13 хуу кызырылган.

Мурнунда аңгы-аңгы тудуг ажылдарынга тус-тус онаалгалар берип турган болза, ам бүгү тудуг ажылынга чаңгыс ниити наряд бижээш ажыл төлевирин күүсеттинген хуузун барымдаалап төлээр апарган. Ол чорук инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылын чиигетпишаан, кылган ажылдың шынарын экижидеринге коллективтиң бүгү ажылчыннарының сонуургалын көдүрген.

В. МИРОШНИКОВ.

Номчукчуларның бижип турары

* * *

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозу бо чылдың бирги чартыының дургузында чүгле шээр мал ажылындан чартык миллион ажыг рубльдиң орулгазын киирип алган. Тодаргайлаарга план ёзугаар 10 тонна дүк орнунга 11,1 кг, 46 тонна эштинге 54 тонна 500 килограммны киирген. Ылаңгыя артельдиң эрткен чылын күрүнеден алганы көдээ ажыл-агый машиналарының өртээн чандырарынга ол дөгүм болган.

С. Донзум.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң тудуг бригадазының туйбу звенозу 54760 туйбуну бүдүрүп үндүрген. Звенода Х. Кара-оол хүнде 600 туйбу кылыр турган 1200 чедирип, бедик мергежилдиг ажылдап турар. Ол ышкаш Сазаңмаа, Долума олар хүн нормазын 120 хуудан кудулаттайн келгеннер. Звено ам 15 мүн ажыг туйбуну кылыпса-ла план күүсеттинер.

Д. Очур.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозузунуң тудуг бригадазы узуну 30, дооразы 9 метр хүш кажаазын Ортаа-Шыраа-Булакта тутқаш, ажыглалда киирген.

С. Ласюрюн.

* * *

Сүт-Хөл райпозунуң коллективи мал чеминиң белеткелиниң үезинде колхозтарже үнүшкүннерни кылып, дуза көргүзер деп шиитпирлээн. Коллективтен чоокта чаа 2 автомашиналыг 32 кижи «Ишкин» колхозка 4000 кезек боодал будук-бүрү чемни белеткээш сөөртүп берген.

С. Базыр-оол.

Салчактарның өг-бүлези

Салчак Чымбаевна Кадырның бажыңы колхоз суурунуң артыы кудумчузунда. Ооң бажыңының чанында чеде бөөрге чоок-кавызы аажок арыг-шевер. Бажыңын дөскиндир херимнээн, ында олурткан үнүштер чингир ногаан апаргылаан. Олурткан ыыштарның ажаалдазынга кончуг сагыш човангыр улус деп чүве оон билдингир. Херим иштинче кире бөөрге бажыңның эжиин дазартыр ширбип казпкан, бок дөгер онгарлыг, арыгланыр черлиг.

Бажың иштинде бүгү-ле чүзе таарыштыр салдынган, арыг-шевер. Шалаларын дозулаан, ханаларын штукатурлаалаш, агартыр чугайлаан, электри болгаш радио кирдинген. Удуур өрээлде демир орунар, оларның кырын улуг өртектиг чоорганнар болгаш тускай чадыглар-биле шып кан. Столдар, сандайлар, катташтыр салгылаан чемоданнар, хана шагы, көрүнчүк, дазранар машина болгаш бажыңның өске-даа дериг-херекселдери ажыл-ишчи колхозчу өг-бүленің культурлуг чурталгазын, оларның бай-шыдалгырын херечилеп турар.

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчузу Салчак Чым аевна Кадыр чоокта чаа өг-бүлезиниң культурлуг чурталгазы дээш СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Бо бажында кымнар чурттап турарыл

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң төвүнге бир-ле дугаар чеде берген кижиниң кичээнгейин ол суурнуң хөй-хөй бажыннарының аразында чогум-на бл бажың хаара туда бөөр. Даштын долгандыр ногаан ыыштар, бедик чаагай херим бүргээн бо бажында кымнар чурттап турар чүве прги деп дораан-на билип алыксай бердим. Чаным-биле кудумчулап эртип чыткан бир кижиден.

— Бо кымның бажыңы боор?— деп айтырдым.

— Колхозчу Салчак Чүлдүм деп кижиниң бажыңы чүве ийин — дидир.

Ооң өөлери-биле таныжып чугаалашпышаан, иштин көрүп көөрдүр дээш бажынче кире бердим. Өлөөн улгады берген, чолдаксымаар мага-боттуг херээжен кижи стол артында олур. Таныжып көөрүмге, өгнүң херээжен өөзи—Манзырыкчы Мыңдыйооловна Чүлдүм дээрзи болду. Дөрде тургузуп каан, кырында хөй номнар, көрүнчүк салган, өрөөн шоккар клеёнка-биле шыптынган стол артында ханада аскан хөй чуруктар аразында Хүндүлел бижик көстүп тур. Топтап көре бөөримге арыг-шевер, культурлуг чурталга дээш партия обкомундан болгаш облкүүскомдан тывыскан шаннал болду. Бажың иштин кичээнгейлиг көре бөөрге ол шаңналга ёзулуг төлептиг. Ооң иштинде демир орунар, этажерка, аъш-чем болгаш чем шкафтары, стол-сандайлар дээш, чүү чок дээр.

Бажынның эр өөзи—Салчак Ширнович Чүлдүм колхозтуң инек мал фермазын ам 11 чыл эргелекчилеп келген, кончуг кызымаккай ажылчы кижи. Манзырыкчы Мыңдыйооловна база-ла аныа олурбаан, үргүлчү колхозка ажылдап келген. Ол ам колхозтуң столоваязында ажылдап турар. Олар боттарының күш-ажыл орулгазы-биле бо делгем, чырык бажыңны тудуп алганнар. Ооң-биле кады олар 2 оолду назы чедир азырап доруктургаш, өртемге өөредип каан: Байыр—башкы өртемниг болган, Александр—механизатор. Ам олардан биче ийи уруглар 3 болгаш 5 класстарда өөренип турар. Улуг ооллары өгленип-баштанып алгаш, ангы чурттай берген-неер.

Өгнүң өөлериниң кырганы — Салчак Ширдевич эрткен чылын 1030 күш-хүннерин, а Манзырыкчы Мыңдыйооловна кадыы баксын турзажок 250 күш-хүннерин ажылдап алган. Ол чорук бүгү талалыг чедимчелиг чурталганы оларга хандырган.

А. ЧИЧААН-ООЛ,
Фотозу **Г. Ковалёвтуу.**

Тудуг талазы-биле мурнакчыларга деңнежир

Барыын-Хемчик районнуң колхозтары 1960 чылда тудуг талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чылдың бирги чартыында эвээш эвес ажылды кылган. Тудуг ыяжының белеткели 98 хуу, туйбу бүдүрери 43 хуу, чугай өртедири 62 хуу күүсеттинген. Колхозтар ниитизи-биле 155 чурталга бажыңнарын тудар турган, 98 бажыңны тудуп, ооң иштинде 31 бажыңны ажыглалга киирген. Оон ыңай шээр малга 30 ажыг улуг, биче кажааларны туткан. Ол ышкаш культура-амыдыралдың болгаш будурулгениң тудугларын база тудуп турар.

Тудуг талазы-биле бо чылын «Большевик» колхозтуң эш Севээнге удурткан тудуг бригадазы мурнакчы болуп турар. Колхоз 40 чурталга бажыңны тудар турган, 34-түү тудуп, ооң иштинден 15-ти ажыглалга киирген. 7 санныг хой, хураган кажааларын тудуп, планын ажыр күүсеткен. Туйбу, чугай бүдүрериниң планын колхоз күүсеткен. Тудуг ажылынга колхозтуң чедиишкиннери болза, бригадага тудугжуларның күш-ажылын шын организастаанында болгаш тудуг материалдарын белеткеп алганында болур.

«Комсомол 30 чылы» колхоз чылдың бирги чартыында 10 чурталга бажыңын ажыглалга киирип, өскедаа тудугларны багай эвес чорудуп турар.

Ооң-биле кады «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң тудуг талазы-биле хожудап турарын демдеглезе чогуур. Колхоз тудуг ыяжының сөөртүлгезин чүгле 21 хуу күүсеткен. Чылда 67 чурталга бажыңы тудар турган, чүгле 24 бажыңны туткан болгаш ажыглалга киргени 4-ле. Өске-даа тудугларны оожум чорудуп турар болгаш чугай, саман бүдүрерин амдаа эгелевээн. Ол ышкаш «Кызыл гараачын» колхоз 40 чурталга бажыңы тудар турган, 30 бажыңның чүгле ханаларын тудуп ап, амга чедир чүгле 3 бажыңны ажыглалга киирген. Колхоз баштаар чери тудуг бригадазынга кижилерни болгаш тырттар күштерни четчир кылдыр быжыглаваан. Колхоз баштаар чериниң ей-шаанда хемчег албаныңдан пилорама чартык чылда шуут ажылдаваан.

Колхозчуларның культурлуг амыдырал-чурталгазын экижидер дугайында СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң доктаалын бо үстүнде айытқан колхозтар база багай күүседип турар. Боларда чурттала бажыңнарының хөй кезии крыша, кладовка чок, кудуктар, бок төгер онгарлар кончуг эвээш. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле кылдынган көскү ажыл чок.

Тудуг талазы-биле хожудап турар колхозтар чылдың ийиги чартыында мурнакчы колхозтарның деннелинге чедер дээш боттуг хемчеглерни алза чогуур.

С. АРАПТАН,
райкүүскомнуң колхозтар тудуунуң талазы-биле килдизиниң эргелекчизи.

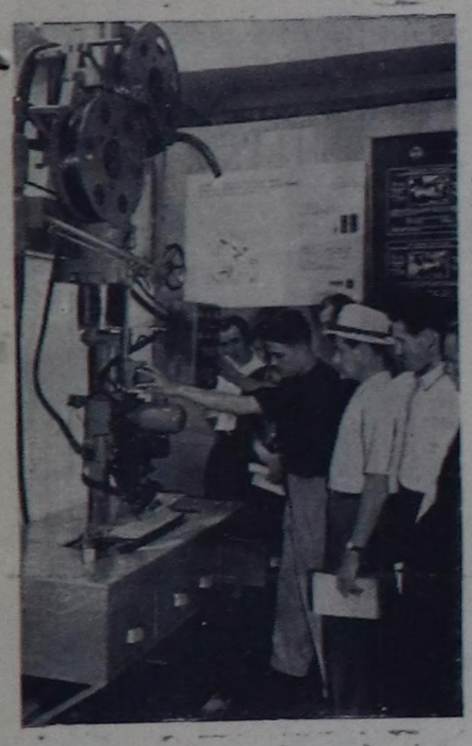

* * *

ДЕМИР КАҢНААР ТЕХНИКАНЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Москва. УАЧД-ниң «Машина тудуушкуну» деп павильонунда «ССРЭ-ниң улус ажылагыйында мурнакчы каңналга техниказын ажыглап турары» деп темалыг делгелге ажыттынган. Каңналга кылыр эң чаа машиналарның болгаш автоматтарның аразында «ТФД-1000» дээр аппарат база бар. Ооң дузазы-биле эң быжыг каңнарны чыпшыр каңнаар.

Чурукта: автоматчы ёзу-биле демир каңнаар «ТФД-1000» дээр аппаратты делгелгеде барганнарның көрүп турары.

Фото **Л. Великжаанинии.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

* * *

Миллионер колхоз—„Совет Тывада“

АЖЫЛГА — АРГА ХЕРЕК

Ак-көк сыннар-биле дескиндир хүрээлеткен, Тожунуң эң-не улуг, балыктыг хөлү Азас бо. Кежээки хүннүң чайыр-сарыг хереллери хөлдүң дыйлагар ак чалгыгларына барып дээрге, олар чүхчүкче тарап маңнашкан чүве дег, кырланнадыр чалгып чыткан.

Хөлдүң кыдыында ногаан шыкта ак-ак майгыннар чергележи берген турлар. Мында колхозтуң сүт-бараан фермазының шилип алган эки өөт-сигенниг, сугтаттыг чайлаа турар. Ам дээрезинде ында шимээн чок, ыржым. Ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи, коммунист Бараан Куку хөлге көрүп тура. өөрүшкүлүг чугаалай-дыр:

— Азастың хөглуг кежээзи. ак сүттү саар үези келген-дир, көрбес бе, дээ колхозчу балыкчыларны, тихпе салып, охтаар сыыртыыш охтап турганын...

Оон чугаазын арга соксоткаш, хая көрүнду. Эзим талазында хадыннар аразындан ферманың инектери мөөрешкилеп, шуужуп кел чорлар.

...Кежээки саалда дөөзулган. Сүт хүлээп алыр бажыңга саанчылар, сүт долгакчызы, учёгчик, саржаг хайындырыкчызы чыглып келгеннер. Ажылга—арга херек, бо талазы-биле чамдык саанчыларның дуржулгазын көрээли:

— Бисте солун чүүлдер-ле хөй: «Май 1-эн» колхоз-биле чаржып тур бис, бо кончуг ажыхтыг чарыш-тыр. Хостуг шактарда бир-ле солун чүүлү кылыр деп дугуржуп алган бис — деп, ферманың эң-не аныях саанчызы Чечен сетхили хайныгып чугаалады.

Чаржып турар саанчыларны комсомолчу Кол Кувазка мурнап келген. Ол алды чыл иштинде ажылдаан, мергежилдиг саанчы. Ооң бодалы-биле алырга, сигенбиле байлак Тожуга инекти чайын чер олардадып, өй-шаанда суггарып турары, ымыраа-сөөктиг, изиг хүннерде ыяш хөлегезинге азы суг кыдыынга түр дыштандырары чугула, кажан инектиң сүдү эвээжеп азы күжү кошкап келгенде, ону фермага артыргаш, ацаа сиген кезип берип, немелде чем бөөр болза, сүдү улам-на көвүдээр. Бо арганы Хуваска фермага каш удаа ажыглап, кадатты организастаар дугайында инек кадарчылары-биле чугаалажып-даа турган. Ажылынга мергежилдиг саанчы бо чылдың бирги чартыында 12 инээниң бирээзинден-не 1033 литр сүттү саап алган. «Май 1-ниң» саанчызы Бичежик-биле чарышышаан, Хуваска ам бир инекке онаштыр оон 200 литрни ажыр саггаан.

Бо чылдың октябрь 1-ге чедир күрүнеге пландан ажыр 25 — 30 тонна сүт садар деп колхозчу саанчылар бедиткен хүлээлгени алганнар. Ону күүседир дээш ферманың дуржулгалыг саанчылары Бараан Долгай-Шуру, Бараан Дулгур, Бараан Куку, чеде ажыг харлыг кадарчы Бараан Далдай болгаш өскелер-даа чүткүлүг ажылдап турарлар.

АГИТАТОР КЫС — ЧЕЧЕН

— Чечен, бөгүн саңы өөлчөөн болгай. че, чүнү номчуп бөөр сен? — деп, коммунист Куку айтырган.

— Чаа солуннар хөй-ле-дир, үгбай, харын улус дүрген чыгыыр болза — дээш, Чечен майгыннар артында хөлбен ногаан көк кырында номчуттунуп, белеткеп олурупкан.

СЭКП ТК-ның июль Пленуму чүнү чугаалашканын, областың көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралының кыйгырыын ол саанчыларга таныштырып берген. Фермада комсомол бөлүүн тургускан. Комсомолчулар болгаш аныяктар неделя санында-ла солун номчулгазын, фермага арыг-шевер дугайында беседаларны организастап келгеннер. Бо ажылды комсомолчу кыс Чечен Бараан удуртып турар.

ЧАА ШКОЛА ТУДУУ

Суурнуң төп кудумчузунда чаа туттунуп орар улуг болгаш кызыл-хүрен бажың көрдүвүс. Маная сентябрь 1-де школа ажыттынар.

Кежээхиниң чеди шак четседаа, мында балды, хирээ даажы соксаваан. Өлөөн улгады берген назылыг ийи тудугжу шала адаанда салыр доора ыыштарны эптеп чоңган, чай чок ажылдап турлар.

— Бистиң колхоз тургустунгандан бөөр тудугга ажылдап келзим. Чүү дээр боор, хөйнү-ле кылдывыс. Чүгле эрткен чылын безин столоваяны, «интеллигенциялар бажыңын» (башкыларга, эмчилерге тудуп берген бажыңны колхозчулар ынча дижир), өлөөн каш чурталга бажыңнарын туттувус. Ам бистиң колхозчулар бажын-биле хандыртынган — деп, оларның бирээзи — коммунист Дугур Бараан чугаалап эгелээргге, соңга кастаан тургузуп турган оол ооң чугаазын үзе кирбишаан, сонуургап, айтырыглар сала каапты:

— Чартык чыл түннелинде чеже хуу күүсеттинер?

— Дугурнуң 215 хуу болганыр — деп бригадир Серендол харылай каапты. — Контора эжиинде самбырала чартык чыл түннелин бижээш аскан, оон номчуп ап болур силер — диди.

А Өөрилгениң, оон куду бе?

Бригадир саадал-даа чоокка: — Оон база-ла 215 — дээн.

Тергиин тудугжуларның бирээзи Бараан Өөрилге ыышта кадай хап алган балдызын уштап алгаш, бодунун ол чедиишкининге өөрээн сеткили хайныгып, бирле чүве чугаалай каапкан дээш ара соксап кагы.

«ЭКИ СЕКРЕТАРЬ, ӨӨЛДЕК ЧОЛААЧЫ»

Миллионер «Совет Тываның» машина-чепсээниң күжү чү хирел, олар ажыл-агыйга кайы хире ажыктыгы? Бир деннел чижек бо-дур. Дөрт-ле чыл мурнунда бо колхозка чаңгыс чүүк машинаны турган. Ынчаарга ам улуг, биче беш тракторларны, ийи чүүк машиналарын немей садып алган. Оларның башкарыкчыларын колхоз боду өөредип белеткээн.

Бо эртен колхоз конторазының чанында чолдак сынныг, склад-биле контора аразынга ынай-бөөр шошкунгурлап чүгүрүп каап турар аныяк эрге ужуражы бердивис. Колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары, чолаачы Дупчун Дыртык-оол ол болду.

— Өрү фермадан саржаг алгаш садыгга дужаар, оон силос барып сөөртүр, сигенчилерге кино чедирер — ажылым дээрге бажын ашкан ийин — деп, ол далаш кадында чугаалааш, ында турган машинаның хөделдирипкеш, Азасче хапты.

Оон машинаны белен-не үрелиишкинге таварышпас, ыяш-даш аразы берге орактап-даа чорупла турар. Кандыг-даа улуг харчаъстыгла, дүнелерде Дупчунуң машинаны чугула ажылдарже чорып каар. Ынчангаш ону аныяктар: «эки секретарь, өөлдек чолаачы» деп адап турары таварылга эвес.

МОТОРЛАРНЫҢ КҮЖҮ

Мооң мурнунда чылдарда ыраккы Серлиг хемниң бажыңга чедир аът-биле 3 — 4, чары-биле 5 — 6 хонуп чораан чедер турган. Ам анаа Енисей уну-биле Ужарга чедир моторлуг хеме саат чокка четкеш, үш-ле хонгаш дедир ээп келир. Анчыларның аңнап мунар ивилерин ажаап турарларга аъш-чемни, идик-хепти өй-шаанда чедирип берип турар.

Тожунуң колхозу «Совет Тыва» тракторларны тудугга болгаш одалгага хереглээр ыяш сөөртүрүнге колдуг ажыглап турган болза, ам сиген кестиреринге, силос хөөп салырынга калбаа-биле ажыглап турар апарган. Тракторларның ачызында тудугда, сигенде ажылдап турарларның ажылы чиигеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оларда бүдүн чартык катап көвүдээн. Колхозчуларның бажыннары крыша, кладовка, херимнер-биле колдуунда хандыртынган.

— Техника-чепсек садып алдынган, ону башкарар кадрлар бар, бир эвес хереп апарза, базала өөредип алыр бис — деп, колхоз баштаар черниң даргазы Василий Дамдын-оол чугаалап турар.

А. НУГУУРАК.

Чурукта: колхозтуң хоочун тудугжуларының бирээзи Бараан Өөрилге.

Редакцияга чагаалар

Апрельдиң арын-нүүрү бар бе?

Совет кижилериң аас-кежиктиг, культурлуг чаагай чурталгазының дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазак онза кичээнгейни үргүлчү салып келген болгаш салып даа турар. Ылаңгыя 1960 чылдың октябрь 1-ден эгелеп, эвээш шалыныг ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүгү тыртпас, а хөй шалыныг албан-хаакчылардан үндүруг тырттарын чоорту сокседыр, ажыл шагын 6—7 шак чедир кызырар хемчегларни ап турары тодаргай херечи болуп турар. Совет кижилер партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илередип, чаа-чаа бедик хүлээлгелерни боттарынга ап, ыаңырлыг күш-ажылы-биле харылап турарлар. Ындыг турбуже, бистин аравыста арагалаар, ажыл-кылбас ийи-чаңгыс чалгааларның бары хомуданчыг.

Ховалыг Апрель 1938 чылда төрүттүнген. Ол аныяк ооллу даштындан көөрге, өөлдек-чымчаа, ажыл-ишке кызымаа кончуг ышкаш сагындырар. А херек кырында ооң дугайында сонуургап көөрге, ёзулуг чалгаа болгаш арагачы. Ол 1955 чылда адазы Ховалыг Сапыкты дүвүредип турган, бир молдурганы базаарладып саттыргаш, ооң акшазы-биле куда дужуруп, аныяк кыс-биле өгленип алган. Ур-даа болбаанда, күжүр Апрель шериг албанынга чоруур деп баргаш, кадайын ойладып чорудупкан.

1958 чыл. Совет Армияның хүрээлеңинге шериг хүлээлгезин эртиргеш, Апрель чаныр келген. Ол дораан-на трактористеп ажылдай берген. Улус ону көргеш: «Апрельдаа шериге баргаш ёзулуг-ла кижи боор алгаш, кээп-тир»—деп, чугаалажып турган. Ол ажылдап чоруп турган, ажыл-ишке кызымак аныяк кыс Билбаа-биле таныжа берген. 1959 чылдың марттың 8-те Апрель, Билбаа-биле кудазын кылып, өг-бүленин чурталгазын туда берген. Ынчалза-даа аныяк оол Апрельдиң кижизиг эвес аарыглыг чаңы база катап кирип келген.

Х. Апрель 1959 чылдың июль айда «Найырал» колхозка трактористеп ажылдап турган, «ДТ-28» деп тракторнуң башкы дугуйларының өзээн сый халыткаш, ажылындан үндүрткен. Оон соонда каяа-даа ажылдавайн, кадайынга азырадып, чүгле арага ижери-биле өйлешкен. Ылаңгыя бо кызын Билбаа божуур чеде берген хирезинде-ле, ажылдап, оттулар ыяжы чок болуп, соок бажынга кыштаан. Бо чазын Апрель Чаа-Хөл районнуң банкызынга ажылдап кирип алган. Оон база-ла аргалапкаш, үндүрткен. Апрель арага ижип алганда, кадайы Билбааны эш-өөрү ооддарга хүннеп, ыят чогу-биле эттей бөөр.

Апрельде оорлаар чаң база бар. Ол эш Колцовтуң бажыңының чанынга бараан чүдүрген машинадан 5 хөвенниг фуфайканы оорлап алгаш, честези Ховалыг Арапчорнуң бажыңынга чажырып алганы билдине берген.

Апрельдиң дүржок аажы-чаныныңкамгалакчызы, ооң иези Селикпаа болуп турар. Эш Селикпаа дээрге, көдээ Советтиң депутады болгаш хөй уругларның иези. Ол, оглу Апрельдиң четпестеринге болушпайн, ону харын ам-даа кижизидип сургаар ужурлуг.

Апрель өг-бүлезин херекке-даа албас апарган. Ооң кадайы Билбаа чаш уруун алгаш, Ак-Туругда утбазыныңөөнче чоруй барган. А кээргээр сеткил чок Апрель Кызылга барып ажылдаар мен деп чоруткаш, сураадаа чок читкен.

Ховалыг Апрель Сапыковичиниң арагалаар, ажыл кылбас, аныяк өг-бүлезин хүндүлевес аажы-чаныныңистеп хынап, кеземче көргүзер үези келген.

С. МОҢГУШ.

Ниитиниң корум-чурумун шыңгыы сагыыр

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда ажыл кылбас, арагалаар болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чамдык кижилер ам-даа бар. Харын-даа улусчу эки-тура дружиназының чамдык кежигүннери безин оларның аразында бар. Ооң тодаргай чижектери мындыг: совхозтуң Таңлаг участогунда эки-тура дружиназының командири коммунист Монгуш Лопсан эзирип алгаш, 70 харлыг Базаан ирейни эттеп, ооң бажын чара шаап каан. Ол ышкаш, дружина бөлүүнүң кежигүнү эш Хлебовашников кадайы-биле кады совхозтуң тудуг бригадири Цыганцевти эмеглежип эттеп каанныр.

Улусчу дружинаның кежигүннериниң шак мындыг четпес ажылын ажыглап алгаш, өске кижилер хулиган болгаш биче хулиган кем-херек ти үүлгедип турар апарган. Чижээ, Шагдыр биле Кызыл-оол арагалап алгаш, Пижик Алексейни эттеп, харын-даа ооң бажынче, мага-бодунче бижектеп турган. Эш Пижик ам-даа ажыл чок, эмнедип турар. База Таңлагда хой кадарчызы Сат Лопсан кадайы Долгарбан биле арагалап алгаш, хоюн өөнге одарладып үндүрүпкен. Ооң түннелинде 32 баш хой шуут читкен болгаш ам-даа тывылбаан.

Совхозта милиция салбырының төлээзи эш Серен-Доржу болгаш улусчу дружинаның командири эш Горожко оларның шак бо херектерни хынап, хемчег албайн турар.

Чоннуң ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудуп, улусчу дружинаның ажылын чогуур деннелинге чедир тургузуп, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле шыңгыы демиселди чорудар херек.

С. БАЯН.

Клубту кажан септээрил?

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозта көдээ клубтуң септелгези чоруваын турар. Ында кылыр ажылдар хөй: печкаларын септээр, шалаын дырыыр, иштин чугайлаар болгаш крышалаар. Чайгы үеде ол клуб аажок дамыллар, кыжын соок. Клубтуң хап белеткеп алган ыяжы ам-даа тайгада чытпышаан. Көдээ совет бо эрткен кыжын клубка 100 кубометр оттулар ыяш хап бөөринин керээзин чарып, акшазын шилчиттирип алгаш, мынчага дээр чаңгыс-даа машина ишти ыяш белеткеп бербээн. Ол ышкаш клубта өртке удур кандыг-даа хереклер чок.

Клуб чөвүлели септелгени кылыр талазы-биле колхоз баштаар черинден болгаш көдээ Советтен дуза дилээрге ону херекке албас. Ол ышкаш колхозта партия эге организациязы клуб септелгезинче сагыш салбайн турары элдеп.

Кыш, соок удавас келир деп барган, а клуб ам-даа септеттинмээн.

Б. СЕНДАЖЫ.

ВЕНГР УЛУС РЕСПУБЛИКА. Чоокта чаа Сталинварош хоорай болуунуң он чыл болган оюн байырлаан. Ол кыска үениң дургузунда венгр улустуң маадырлыг күш-ажылынын ачызында 30 муң ажыг кижи чурттакчылыг хоорай тургустуна берген. Ында чурттуң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Дунайның металлургия комбинады туттунган.

ЧУРУКТА: Дунайның металлургия комбинадының домна суугулары.

Фото Интерфото МТИ-нии.

Лаклифини өлүргенинге Кыдат килеңнээн

ПЕКИН. (СЭТА). Делегейниң хөй-ниитизиниң улурланыышкыны турбуже, алжир патриот Лаклифини июль 30-де өлүрүп шаажылган француз эрге-чагыргаларга бодунуң клленин болгаш буруу шавыышкынын кыдат улус илередип турар дээрзин «Женьминь жибао» солуннуң тайылбырлакчызы бижип турар. Ханиыг дайынның алды чыл үргүлчүлеп келгенинин дургузунда француз колонизаторлар дыка хөй санныг алжирлерни өлүргеннер деп сагындыргаш, тайылбырлакчының демдеглеп турары болза, Лаклифини өлүрүп шииткени дээрге алжир улустуң удурланыышкынын өлүргүчү политиканың дузазы-биле базарын семеп турар француз империалистерниң өлүрүүчү кем-буруулуг чоруктарының бирээзи болур.

Лаклифини өлүрүп шииткен француз эрге-чагыргаларның чаа кем-буруулуг херээ болза, алжир улустуң «бот тускайланыр өргезин» француз чазак хүлээп көрген дээр үүлдүп меге-хоозунун база катап сойгалап илередип турар.

„АГВИ“ СОЛУНГА РАУЛЬ КАСТРОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. (СЭТА). Афиныга орук ара доктааган, Кубаның революстуг чепсектиг күштериниң министри Рауль Кастронуң «Авги» солуннуң корреспондентизинге кылган медеглелин ук солун парлаан.

Н. С. Хрущев-биле болгаш Чехословак Республиканың чазааның удуртукчулары-биле бодунуң чугаалажыышкыннарынга улуу-биле сеткил ханганын Рауль Кастро илереткен. Совет Эвилелиниң дузаламчызының Кубага улуг ужур-дузалыын ол онзалап медеглээн. Ындыг дузаламчы Кубаның келир үезин хандырып турар дээрзин Кастро айытkан. АКШ-тың Кубаны экономика талазы-биле чаасканзырадыр дээн угланыышкыннарын ооң канчаар өөрүп турарының дугайында салган айтыргга Куба ындыг үүлгедиишкиннерден кортпас деп Р. Кастро харыылаан.

Кубаның херектеринге Американың чепсектиг холгаарлаашкыны-ның болу берип болурунуң дугайында айтырыгга Р. Кастронуң харыылааны: Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың адрезинге хамаарыштыр кылган сагындырыының сөөлүнде Куба Республикага хол дээринден кым-даа кайын диттир.

Куба Республиканың даштыкы политиказының үндезиннери—бүгү-ле улустар-биле найыралдыг харылзааларны ооң тудары болур дээрзин Р. Кастро медеглээн. Грециянның танкерлиг флодун хереглеп турар силер бе деп айтырыгга — ол биске херек харын деп ол харыылаан. Ындыг танкерлер Кубаның даштыкыдан, ылангыя Совет Эвилелинден садып ап турары нефтини дажыглаарынга онза чугула. Ындыг болза-даа ол айтырыгның талазы-биле кайы-бир дорамчылап ылгаар чоруктарны болдурбас бис.

Чагытайда балыктаашкын. Фотоэтюд Н. Чернышевтуу.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинге Гананың чагаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелиң медеглээни болза: бир эвес бельги шериглер Конгода «агрессиязын» уламчылаар болза, Бельгияны агрессор кылыр КНО-нуң чарлазрын негеп, чогуур чагааны Гананың чазаа Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чоруткан.

Катанга можуда бельги шериглериниң кылып турар үүлгедиишкиннерге Конгога удур Бельгияның чепсектиг агрессиязы-биле бир домей дээрзин Гананың даштыкы херектер министри Ако Аджей Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чоруткан чагаазында айытkан. Бельгия ол байлактыг можуну Африканың ол чаа күрүнезиниң артkан кезектеринден чарып алырынче чүткүп турар деп ол бадыткаан.

«Бир эвес Конго Республикага удур бельги шериглериниң агрессиязы уламчылаар болза, Гананың чазаа КНО-дан Бельгияны агрессор кылдыр чарлаарын болгаш ол күрүнеге (агрессорга) удур чогуур хемчеглерни алырын дилээр апаар» деп ол медеглээн.

„Бистер бельги шериглериниң чоруй баарын күзеп турар бис“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизиниң Нью-Рошеллден (Нью-Йорктуң чоогунда) медеглеп турары болза, Конго Республиканың премьер-министри Лумумба чурттаа турып турар 10 муң бельги шериглериниң чүгле 1.500 солдаттарын Конгодан үндүрер деп бельги чазактың медеглээнин шыңгыызы-биле буруу шаап турар бис деп медеглээн.

«Бистер тайбыңны күзеп турар бис. Оон-биле чергелештир тайбыңны хатап тургузар аргалыг болуру-биле бельги шериглер чурттан бүрүү-биле үнүп чоруурун күзеп турар бис» деп Лумумба оон ыңай медеглээн.

Мурнуу Көрейде „соңгулдалар“

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Көрейниң национал хуралының үстүү болгаш адакы палаталарына соңгулдалар июль 29-та болуп эрткен.

Информация агентилелдериниң Мурнуу Көрейден медеглелдерин ёзугаар алырга, август 1-ниң эртенинде төп соңгулда комиссиязы дээр чер адакы палатага 219 депутаттарны соңгуттурган кылдыр тускай дүзылаан. Адакы палатага 233 депутаттар соңгукан турар ужурлуг.

Чоннуң удурланыышкынының түнелинде 13 соңгулда округтарынга чаа «соңгулдаларны» чорудар дээнин база дыңнаткан. Адакы палатаның 219 депутаттарының 168-зи реаксылыг демократтыг партиялары болуп турар. Ол партия АКШ-тың амгы чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи үүлгедиишкиннерин деткип турар.

Үстүү палатага «соңгулдаларның» түнелериниң дугайында долу түнел ам-даа чок. Ынчалаа-даа үстүү палатаның 58 олуттарының хөй нуруузун база-ла демократтыг партияның төлөөлөкчилери ээлээр деп турарын Мурнуу Көрейниң телеграф агентилелдери дедеглээн.

Даштыкыга саттынган буржуазияның, реаксылыг помещиктериниң болгаш америк өзү-чурумга саттынган политиканнарның национал хуралда күжүүшкүнүнүң киткеп турарын Көрей Улус-демократтыг Республиканың парлалгазы айытkан. Мурнуу Көрейнин чалча парламентизиниң реаксылыг мөзүзүнде кандыгда өскерилге болбаан.

Хо Чжониуң бөлүүнүң болгаш демократтыг партияның реаксылыг чагыргазының чарлаары «онза байдалын» үезинде ол парламент «соңгулдалары» болуп эрткен. Мурнуу-көрей телеграф агентилелинин медеглелдерин ёзугаар алырга, полициянын 34 муң ажыг кижи болуп турар шериглериниң хыналдазынын адаа-биле ук «соңгулдалар» болуп эрткен. Чонну коргудар сорулга-биле «соңгулдаларның» мурнуу чарыында 15 муң ажыг кижини тудуп хоругдаан турган.

Кыдатта кур черлерни ажыглалда киирип турар

ПЕКИН. (СЭТА). КУР-нуң кур болгаш куруккан черлерин ажыглалга киирериниң талазы-биле министерствозунуң сан-түннелдерин ёзугаар алырга, бо чылдың баштайгы чартынын дургузунда чуртта 1 миллион 200 муң га кур черни ажыглалга киирген деп Синьхуа агентилели медеглээн.

Карл Маркстың хөөрүн дорамчылааны

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондоннуң Хайгейтск чевээнде Карл Маркстың хөөрүн бөлүк фашистер августуң 1-де барып дорамчылаан болгаш хүлерден кылган тураскаалды ак будук-биле былчап каапканнар.

Ажылчын аңгының улуг башкызының хөөрүнде ооң тураскаалынга чечек салыр дээн августуң 1-де чеде берген дыка хөй англичаннарның болгаш даштыкы кижилерниң киленнээшкинин ол хулиганзыг үүлгедиишкин болдурган.

Үш күрүнелерниң Женевада чөвүлел хуралы

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының тугайында үш күрүнелерниң чөвүлел хуралының ээлчеглиг хуралы августуң 1-де болган. Чөвүлел хуралга шилчидип берген документилерни чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Иракта изиг киткээн

БАГДАД. (СЭТА). Сөөлгү хүннерде Иракта изиг улам-на күштелип турар. Агаарның температураазы хүндүс хөлеге черлерге 48 — 49 градус чедип турар.

Алжирде кадыг-дошкун тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз шериглер биле алжир национал-хосталгалыг армиянын отрядтарының арызында кадыг-дошкун тулчуушкуннарның дугайын Парижтиң парлалгазы дыңнадып турар.

Француз командылал черинин медээлерине даянгаш, «Монд» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, амгы үеде француз шериглер Алжирнин Уар-Сенис деп кош дагларының девискээринде «Инээлик» деп чажыт аттыг шаажылал хемчеглерин чоруп турар.

Алжирниң чөөн талакы кезиннге француз шериглер биле алжир национал-хосталгалыг армиянын отрядтарының арызында болгулаан хөй сыныг чепсектиг сегиржип алыышкынларын база аная алжир патриоттэрнын 21 кижизин өлүртүп болгаш балыгладып когараанын парлалга дыңнаткан. Ол тускай дыңнадыгларда француз шериглериниң чидириин медээлевейң турар.

Алжирде национал-хосталгалыг шимчээшкинни чепсектиң күжү-биле базарын орадлажыры-биле чергелештир француз эрге-чагыргалар болза, ажыл дилеп Францияга чеде бээр ужурга таварышкан алжир национал-дыг хамаатыларның иштинден бодунуң улузунуң национал хамаарышпас чорук дээш демиселин сагыш-сеткили-биле деткээн кылдыр карааанын-на ужур-дуржок истепсүрүүшкүннерге таварыштырып турар.

Амгы үеде француз лагерьлерде болгаш кара бажыңнарда 11 муң алжирлер туттуруп хоругдаттырган дээрзин «Монд» солун дыңнаткан. Бо чылдың июль 1-ден эгелээш 27-ге чедир үенин дургузунда безин Франциялга чурттап турар алжир национал-дыг хамаатыларның 400 хирези туттуруп хоругдаттырган деп ук солун оон ыңай тодаргайлап турар.

ПКАП ТК-ның болгаш ПУР-нуң чазааның доктаалы

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын улам ыңай бедидерин көрген Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының III съездизинин шиитпирин күүсетпишаан, ПКАП ТК болгаш ПУР-нуң чазаа чурттуң ажылчыннарының болгаш албан-хаанчыларының ажыл төлевириндөн үндүрүг тырттарын соксадырынга болгаш кызырарынга холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген.

ПКАП ТК-ның болгаш ПУР-нуң чазааның Польша профэвилелдерниң Төп Чөвүлелинин саналын ёзугаар хүлээп алганы доктаалда айда 850 злотых акша чедир ап турар ажылчыннардан база албан-хаанчылардан үндүрүг тырттарын шуут соксадырын көрген. Польшада ындыг бөлүктүң ажылчыннары болгаш албан-хаанчылары чартык миллион кижи чедип турар азы улус ажылагыйында бүгү ажылдап турарларның 12 хуузу.

Ук доктаалда ооң-биле чергелештир бо чылдың август 1-ден эгелээш ноябрь 1-ге чедир яңзы-бүрү хуусаада 2.200 муң ажылчыннардан болгаш албан-хаанчылардан үндүрүг тырттарын 30 хууга чиигедири көрдүнген.

Польша ажылчы чоннарның ажыл төлевирлеринден үндүрүг тырттарын соксадырындан болгаш кызырарындан оларның ажыл төлевирлери чылда 1 миллиард злотых акша ажыг түңге өзер.

Кеш чүге арыг-шевер болурул

Кижиниң кежи ийи каттан тургустунган: кончуг нарын үстүү каъды, ол каът кеш кырын шып турар, база элээн кылын адакы каъды, ону кештиң боду деп адаар.

Кеш кырының кады дүктүң дооразындан кылын эвес. Ону микроскопка көөрге бот-боттарының кырында элээн каттар бооп тургустунган дыка хөй бичии клеткалардан бүткен. Эң адакы каъды узун-шөйбек клеткалардан тургустунган болур. Олар адаанда чыдар каъдындан («кештиң бодундан») чемиштиг материалдарны үзүктел чок ап, үргүлчү өзүп турарлар. Ол өзүүшкүн мынчаар чоруп турар: клетка бүрүзү ортузундан деңнелдир ийи үстүр, ооң адакы кезээ база катап өскеш, бөлө-ла ортузундан үстүп турар болгаш шак ынчаар оонындай үргүлчүлеп өзүп турар. Ынчаарга клеткалар кештиң кырынче кыстырып үнгеш, чоорту дыгыжып келир, ооң түннелинде мыйыс бүдүмелдериниң чинге болгаш курбаг пластинкаларынче шилчий бээрлер (дыргактар болгаш дүктер шак ындыг бүдүмелдерден тургустунган).

Арыг-шеверни сагывас кижи бодунуң кежиниң дугайында сагыш човавайн турар. Ынчаарга организмнин амыдыралынга кеш эвээш эвес ужур-дузалыг болур, ол чугула «хүлээлгелерни» күүседип турар.

Холунарже чүве кадалы берген дижик. Кеште нервилерниң уштары саргый бергеш, нервилер дамчып мөөгө челер. Мөөден саргыышкынның чалгыы өске нервилер дамчып шыңган эткe келир, ынчаарга ук шыңган эттер холдарны тыртыптар.

Кеш кижиниң миннишкининиң база бир органы.

Кештиң кырында нарын каъдының мыйысталы берген клеткалары кештиң кыгындан үргүлчү сойлуп дүжүп турар; бир эвес олар хөй болза, оларны анаа каракбиле көрүп болур, өске сес-биле оларны перхоть (куюрак) деп адап турар бис.

Кештиң эн-не даштыкы мыйысталчак каъдының клеткалары бот-боттарының аразында кончуг быжыг хырбаландыр чыштынчы берген болур, ынчангаш сугнуда, өске-даа бүдүмелдерни эрттирбейн турар. Оон-биле кады, кештиң кыры кештиң чаа-биле кезээде чагдынган турар төлээде, ол чаашын ынаар чүве эрттирбес, база ооң сыжын улам улгаттырып турар.

Кеш бодунуң быжыг болгаш ээлгир шынары-биле бистиң мага-бодувусту кемдээшкиннерден, кагыышкынардан камгалап турар.

Кадык болгаш үрелбээн бүдүн кешти өттүр мага-боттуң иштинге микробтар эртип шыдавас.

Арыг болгаш кадык кеш дыка хөй микробтарга өлүмнүг дээшкинниг тускай бүдүмелди үндүрүп турар деп чүвени илереткенинден бээр ындыг-ла кончуг үр болбаан: арыг кешке микробтар элээн дүрген өлгүлей бээрлер.

Хирленген кеште шак ындыг ажыктыг бот-шынар чок болур. Мырыңай чап-чаа чунган холга микробтарны салырга олар 20 минута болгаш өлгүлей бээр дээрзин бир эртемден көргүскен. Ол-ла микробтарны чугбаан, хирлиг холга салырга 20 минута эрткенде барык-ла шупту дириг артып каар болган (оларның саны чүгле 5% эвээжээн).

Ол хамаан чок, микробтар хирленген кештен дыка хөй чемнерни тып чемненип, дүрген өзүп көвүдээрлер. Бир эвес кеште шыйбактар, балыглар бар болза микробтар ону дамчып кештиң ханызынче шургуп киргеш, ону иринделдирип, хуулдурар болгаш өске-даа аарыгларны аңаа өскүдүп болур.

Кеш болза кижини хөлүн эртир изиг хүн херелинде, изигден болгаш сооктан камгалап турар.

Хүнден кеш карара бээр деп чүве бүгүдеге билдингир. Хүнден кештиң карара бээри болза кештиң камгалалдыг каъды ол болур. Хүн херелиниң дээшкининден кешке кеш пигментизи деп адаар кара өннүг эн-не нарын, бичии үрезинчигештер тыптып өзүп эгелээр. Оон ужурундан кеш хүрерин карарар, ынчангаш кештиң чогум иштинге хора чедирип болур хүн херелин ишкээр шоолуг эрттирбейн баар.

Бир эвес бажында азы кудумчуда хөлүн эртир изиг болза, кеш кыза бээр болгаш дерни хөйү-биле үндүрүп эгелээр. Ол чүге ындыг болурул? Кештиң ханы иштинде хан тарадырының дыка хөй дамырлары бар. Хан ол дамырларны дамчып мага-боттуң кырының чоогу-биле эртип чыткаш, чылыын дашкаар берипкеш, сооп турар. Кажан бис изиргенип турувуста кештиң хан-савалары алгый бээр, ынчангаш оларны дамчып эртер ханның саны көвүдей бээр. Оон ужурундан кеш кыза бээр болгаш мага-бот аңаагызындан хөй чылыгны чидирер; ол чорук ооң эмин эртир изиринден камгалаар.

Дерниң хөйү-биле дашкаарлап үнери мага-ботту соодарынга дузалап турар: дер бусталып үне бээрге ооң ачызы-биле кештиң кыры сооп турар.

Соокта ол чорук сыр дедир бооп турар. Сооктан кештиң хан дамырлары чыырлып турар, кеш агарып келир болгаш сыйбап көөрге соой берген болур, а дер үндүрери эвээжей бээр. Ооң ачызы-биле мага-бот чылыгны дашкаар эвээштп берип турар.

Кеш болза бо хире чугула ажылды күүседип турар, ылаңгыя арыг кеш хирлиг кешке дөмейлээрге, ол ажылгорудулгаларны эң экизи-биле күүседип турар. Бир эвес кеш аарый бээр ийикпе, азы үрели бээр болза, бистиң кадыывыска улуг когаралды таварыштырып болур.

Ол микробтар чамдыкта чагның бесчигештеринче кире бээрлер, ооң уламындан кешке маткалар, шивишкилер, кадагалар тыптып келир. Парша болгаш божаа аарыглар дыка халаадынчыг аарыглар болур. Оларны эн-не бичии грибоктар тывылдырар болгаш кончуг халдавырлыг болурлар. Олар нургулайында баштың дүктүг черлеринге халдаар, ооң түннелинде дүктер дүжүп калыр.

Кешти ажаарының болгаш ооң арыг-шеверинин кол түрүүнерин сагывас, кешти арыг-шевер кижилерге кештиң халдавырлыг аарыглары хөй таваржып турар.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыны.

Областа АГААР БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн областа шокар булуттарлыг, кыска чаашкыннарлыг база динмирээшкиннерлиг хүн болур. Хат өйтавында, соңгу-барын угланыышкынныг болгаш чамдык черлерге дыңгыг. Агаарның температураазы: областа — 22 — 27, а Кызылга — 25 — 27 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-ниң 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Күзел боттомгылаар» — 10, 12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда; бичи залга: «Кудумчуыры» — 5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Часкы диңмирээшкиннер» — 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сережа» — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кончаа хараан чолаачылар» — 5, 7, 9 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДА

деп кинону көрүнер.

СПОРТ

АТСК-ның волейболистери—чурттуң чемпионнары

Волейбол талазы-биле чуртка доостур чыгаан. Армияның төп спортчу илувунуң волейболистери бирги чер дээш маргылдаалар август 2-де Риганың волейболистери-биле ойнааш, улуп алган (3 : 1) болгаш ниитизи-биле 18 санны чаалап алгаш, ам ойнаар ийи ужуражыышкыннары турза-даа кайы-даа командадан мурнай берген. Ынчангаш олар алдын медальдарны болгаш ССРЭ-ниң чемпионнары деп атты алыр эргени чаалап апканнар.

Херээженнер командаларындан эрткен чылдың чемпиону — Москва «Динамозунуң» командазы мурнап чоруп турар. Ынчалаа-даа Ленинградтың «Спартагының» болгаш Москваның «Локомотивинин» командалары олардан чүгле 2-2 сан соңнап чоруп турар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң кубогу дээш

Август 3-те Кызылга Алтай крайның төву Барнаул хоорайның радио заводунуң бут бөмбүкчүлери ужуп келгеннер. Олар РСФСР-ниң кубогу дээш бистиң областың ийи дакпыр чемпиону, Кызылдың пассажирлер АТК-зының командазы-биле ойнаар.

Аалчыларның удуртукчузу болгаш тренери Виктор Павлович Соколов команданың болгаш ооң ойнакчыларының дугайында мынчаар чугаалаан:

— Бистиң командавыс бо чылын Барнаул хоорайның бирги чери дээш маргылдаага киришкеш, бирги черни алган. Ол ышкаш крайның шилчилер кубогун база чаалап алдывыс. Команданың ойнакчыларының назынхары аныяк улус чүве, олар шуптузу бирги болгаш ийиги разрядтың бут бөмбүкчүлери.

— Кайы команда удуп алыр деп бодай-дыр силер?

— Мурнунда чылларда Тыва областың бут бөмбүкчүлери-биле чангыс-даа катап ойнап чорбаан болгай бис, кызылчыларның канчаар ойнаарының техниказын болгаш чүткүдүүн билбес болганывыста хайы команданың удуп алырын баш удур чугаалаары берге-дир. Ынчалаа-даа бистиң оолдарывыс чүгле тиилелге дээш ойнаарлар. Чаңгыс сес-биле: бөгүн кежээкиниң 6 шактан соңгаар 90 минута эрткенде бүгү чүве билдине бээр.

* * *

Бистиң кожавыс — алтайжылар областа бир-ле дугаар ноян турда, оларны спортчу өзу-биле хүлээп албаны областың болгаш хоорайның спорт эвилелиниң ажылдакчыларынга ыяшынчыг эвес болганы хомудаанчыг. Аалчылар аэропортка дүшкеш, кайнаар чоруурун билбейн шаг-ла болганнар. «Кызылчыларның спортчу төлөөлөкчилери аалчыларга байыр чедирип, чечек тутсуп, утпуп алган болза» деп чүгле бут бөмбүүнүн эвес, спорттуң өске-даа хевирлериниң «сонуургакчыларынын» чугаалажып турары черле чоптуг.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында хөл-шыдыраа маргылдаазы

Августуң 2-де бо маргылдаага алдыгы салыглар болган. Маная эң-не солун салыг делегей чемпиону Таль биле Трегериң салыы болган. Таль бода каап берипкеш, тиилеп алган. Алдыгы салыышкынның соонда бистин шыдыраачыларывыстың саны 6,5, а ГФР-ниң командазынын— 1,5 турган. Августуң 5-те соонда ийи салыглар болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистерининг 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, кедээ ажыл-агый килдизининг 22-64, иштики информация килдизининг 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистерининг 23-35, чагаа килдизининг 21-27, культура болгаш амыдырал килдизининг 25-38, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 20-60.

ТС—00428 Чагыг № 1742. Культура эргелелиниң типографиязы.

НИГЕР—АФРИКАДА ХАМААРЫШПАС ЧАА КҮРҮНЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Африканың картазында чаа, хамаарылга чок күрүне — Нигер Республика изстүп келген. Нигерниң хоойлу үндүрер хуралы июль 29-та бодун Национал хурал кылдыр чарлаан. Республиканы албан ёзугаар-биле чарлаары августуң 3-не дүнезинде болган. Ол үеде Нигерниң чазаанын баштыңынга Франциянын дээди комиссарының ордузун байырлал ёзугаар-биле дамчыдып берген.

Нигер Республика француз ниитилежиклгенинг составында хевээр артkан.

Нигер болза мурнундагы француз Барыын Африканың девискээринде турар.

Нигерниң девискээри—1 миллион 200 муң квадрат километр. Чону — 2 миллион 400 муң кижи. Найысылалы — Ниамейдс 18 муң кижи чурттап турар.

Француз колонизаторлар XIX чүс чылдарның төнчүзүнде Нигерни эжелеп алгаш, ону чиг-эт алыр чер кылдыр көрүп, чурттуң бүдүрүкчү күштериниң хөгүлдезинге бүгү-ле хевирниң моондахтаашкынын таварыштырып турган.

Ажыл-агыйыкың кол адыры — хонуудаңгай чер ажылы болгаш ишкүн хевирлиг мал ажылы. Чурттуң мурнуу талазында чиңгетарааны, бобыларны, чер тоорууын, таапкыны, хөвеңни эстүрүп турар. Нигерде үлетпүр чок. Бойдус байлактарын чедир шинчилеввэн.

Нигерниң улузу колониалдыг молчугделге удур, боттарының хосталгазы дээш он-он чылдарның дургузунда демисежип келген. Ол демисел сөөлгү чылдарда улам күштелген.